

INDIKATORI ZA PRAĆENJE PRAVA DJETETA

Decembar, 2013.

SADRŽAJ

I	UVOD	5
II	GENERALNE MJERE IMPLEMENTACIJE	6
III	GRAĐANSKA PRAVA I SLOBODE	20
IV	PORODIČNO OKRUŽENJE I ALTERNATIVNA BRIGA	30
V	ZDRAVLJE I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	46
VI	SOCIJALNA ZAŠTITA	64
VII	OBRAZOVANJE	72
VIII	POSEBNE MJERE ZAŠTITE	92
	Metode i tehnike za prikupljanje podataka	110
	Metode i tehnike koje mogu upotrebljavati djeca	113
	Analiza prikupljenih podataka	114
	Kratki pregled uputstva za traženje informacija prema Zakonu o slobodi pristupa informacijama	114

I. UVOD

Bosna i Hercegovina priznata je članica Organizacije Ujedinjenih nacija od 6. aprila 1992. godine, kao nezavisna država koja je nastavila svoje pravno postojanje u već postojećim, međunarodno priznatim granicama.

Ustavom Bosne i Hercegovine i ustavima Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske građanima Bosne i Hercegovine, a posebno djeci, zajamčena su sva prava i slobode, neovisno o njihovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, religiji, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom porijeklu, imovini, rođenju, obrazovanju, položaju u društvu i drugim osobinama. U ustavima entiteta posebno je apostrofirana ustavna odredba o jednakosti svih građana, shodno članu 2. Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta.

Konvenciju o pravima djeteta Bosna i Hercegovina je preuzela u svoj pravni poredak u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine (Aneks I, Dodatni sporazum o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini) i ratificirala 1993. godine, što je potvrđeno Općim okvirnim Sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini, odnosno Aneksom 4, član II tačka 7. ("Međunarodni sporazumi – Bosna i Hercegovina će ostati ili postati potpisnica međunarodnih sporazuma navedenih u Aneksu ovog Ustava").

Kao potpisnica Konvencije o pravima djeteta, država Bosna i Hercegovina dužna je uskladiti svoje zakone i prakse sa standardima koje postavlja Konvencija, u skladu sa svojim mogućnostima, ali i tražiti međunarodnu pomoć ako joj njene mogućnosti ne dozvoljavaju da stanje za djecu unaprijedi. Također, dužna je pratiti stanje prava djeteta i izvještavati UN Komitet o pravima djeteta o napretku i implementaciji Konvencije. Uz izvještavanje na koje se obavezala država, prakticira se i savjetuje i nezavisni monitoring prava djeteta koji služi za izradu alternativnih izvještaja, koji se podnose i razmatraju zajedno s državnim izvještajima, prema utvrđenoj dinamici.

Ova publikacija realizirana je u okviru projekta "Glas djece" NVO mreže "Snažniji glas za djecu"¹. Aktivnost se realizira u okviru potprojekta "Revizije Indikatora za praćenje prava djeteta za Bosnu i Hercegovinu" i predstavlja napor da se indikatori za praćenje stanja prava djeteta i implementacije Konvencije o pravima djeteta revidiraju u skladu s bosanskohercegovačkim kontekstom, relevantnim dokumentima u zemlji i iskustvom dosadašnjih monitoring aktivnosti (prvenstveno od strane nevladinih organizacija).

Neposredno na realizaciji revizije indikatora radila je grupa koju su sačinjavali predstavnici vladinih i nevladinih organizacija koje se bave pitanjima prava djeteta: Aleksandra Kukuljac – vođa grupe ("Zdravo da ste", Banja Luka), Milena Jurić (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH), Ladislava Hamzić ("Naša djeca", Sarajevo), Ismet Kapetanović ("Budimo aktivni", Sarajevo) i Mirsada Bajramović ("Zemlja djece", Tuzla).

¹ Mrežu čini petnaest organizacija iz Bosne i Hercegovine: Naša djeca – Sarajevo, Zdravo da ste – Banja Luka, Udruženje za pomoć mentalno nedovoljno razvijenih lica – Banja Luka, Budimo aktivni – Sarajevo, Naša djeca – Zenica, Zemlja djece – Tuzla, Step by Step – Sarajevo, Centar za prava djeteta – Konjic, Svjetionik – Prijedor, Sunce nam je zajedničko – Trebinje, Vesta – Tuzla, Sretni Romi – Tuzla, Fondacija lokalne demokratije – Sarajevo, Budućnost – Modriča i Sunce – Mostar.

II. GENERALNE MJERE IMPLEMENTACIJE

Sve države članice UN Konvencije o pravima djeteta dužne su sveobuhvatno pristupiti definiranju i implementaciji Generalnih mjera za provedbu odredaba Konvencije o pravima djeteta, koje su iskazane u članovima Konvencije² 4., 42. i 44. stav 6.

Generalne mjere predstavljaju osnovu za implementaciju Konvencije o pravima djeteta u zemlji članici, a obuhvataju:

- Ratifikaciju međunarodnih i regionalnih dokumenata za ljudska / dječija prava;
- Donošenje i provođenje zakona koji se odnose na djecu u skladu sa CRC;
- Donošenje strategija i Akcionog plana za djecu Bosne i Hercegovine, kao i plana na nivou općina;
- Koordinaciju ostvarivanja prava djeteta u BiH (Vijeće za djecu BiH);
- Monitoring / praćenje primjene prava djeteta;
- Donošenje indikatora za praćenje podataka o djeci i organiziranje sistematičnog praćenja podataka o djeci, kao i organiziranje istraživanja o značajnim pitanjima zaštite prava djeteta u Bosni i Hercegovini;
- Osiguravanje budžetskih izdvajanja za djecu u skladu s minimalnim standardima koje su predviđene CRC;
- Osiguravanje transparentne saradnje s civilnim društvom u interesu djece;
- Osiguravanje međunarodne saradnje s institucijama i organizacijama koje mogu pružiti pomoć djeci u našoj zemlji;
- Pored toga, država treba osigurati adekvatne uvjete za rad Institucije Ombudsmena, kao i upoznati djecu, roditelje i profesionalce koji rade s djecom s ulogom Ombudsmena u zaštiti prava djeteta;
- Djeca i odrasli trebaju znati koje su potrebe i prava djeteta, a uloga države je da u saradnji sa sredstvima informiranja radi na podizanju svijesti svih o potrebama djece.

Obuka / informiranje javnosti o Konvenciji – Bosna i Hercegovina kao članica Konvencije obavezala se da će s pravima sadržanim u Konvenciji upoznati sve profesionalce koji rade s djecom, djecu, njihove roditelje i sve one koji donose ključne odluke u ime djece. U našoj zemlji učinjeni su određeni napori i ostvaren je napredak u informiranju ukupne javnosti o UN Konvenciji o pravima djeteta i njenim odredbama koje štite najbolji interes djeteta. Prezentacije i promocije koje se organiziraju od značaja su za informiranje, edukaciju i senzitivizaciju ukupne javnosti s posebnim akcentom na nastavnike, saradnike u nastavi i druge profesionalce. Uz nevladine organizacije, značajnu ulogu u promjeni stanja i senzitivizaciji javnosti o pravima djeteta imaju printani i elektronski mediji koji pripremaju programe za djecu. I pored toga, istraživanja provedena s djecom govore da je oko 20% djece dobro upoznato s Konvencijom, oko 57% djece smatra da o njoj zna malo, dok 23% djece još uvijek ne zna ništa o Konvenciji. Znatno lošija situacija je s odraslima – roditeljima i osobama (političarima) koji donose ključne

² U daljnjem tekstu CRC – Konvencija o pravima djeteta Organizacije Ujedinjenih nacija.

odluke o potrebama djece, o čemu zaključujemo iz mnogih aktivnosti organizacija civilnog društva koje su imale priliku razgovarati o dječijim pravima s donosiocima tih odluka³. U tom smislu i dalje je naglašena potreba za organiziranjem raznovrsnih oblika edukacije za djecu i odrasle.

Obaveza zemlje članice da podnosi Izvještaj o stanju prava djeteta u zemlji – Svaka zemlja koja je ratificirala Konvenciju o pravima djeteta dužna je osigurati adekvatne mjere za implementaciju standarda koje propisuje Konvencija. **Nadzor i praćenje** realizacije Konvencije o pravima djeteta u zemlji članici vrše ovlaštene institucije formirane za tu svrhu i o stanju prava djeteta u zemlji izvještavaju Komitet za prava djeteta u Ženevi. Glavna aktivnost koju provodi Komitet jeste analiza i provjera izvještaja koji podnosi svaka zemlja članica u određenim vremenskim rokovima⁴.

Prvi *Inicijalni izvještaj o stanju prava djeteta* Bosna i Hercegovina je podnijela 2004. godine. Istovremeno, izvještaj o stanju prava djeteta u zemlji podnijele su i nevladine organizacije (tzv. izvještaj “u sjeni”). Komitet je 19. maja 2005. godine razmotrio izvještaje vladinog i nevladinog sektora, procijenio napredak zemlje članice u zaštiti prava djeteta i donio zaključke koji su sadržavali *preporuke* za buduće aktivnosti na otklanjanju evidentiranih nedostataka. Zemlji članici preporučeno je izvještaj i primjedbe Komiteta za prava djeteta učiniti javnim i dostupnim cjelokupnoj javnosti u zemlji na način da ga publicira i dostavi svim institucijama i javnim ustanovama nadležnim za zaštitu prava djeteta.

U međuvremenu je Bosna i Hercegovina, u skladu s pravilima Komiteta za prava djeteta, 2010. godine podnijela *Izvještaj o napretku implementacije prava djeteta*. Isti izvještaj podnijele su i nevladine organizacije. UN Komitet za prava djeteta razmatrao je Izvještaj Bosne i Hercegovine na 1554. sjednici, održanoj 16. septembra 2010. godine, a na 1583. sjednici, održanoj 1. oktobra 2010. godine, usvojio je zaključna razmatranja koja su dostavljena Bosni i Hercegovini na daljnje postupanje.

Navedenim aktivnostima Komiteta za prava djeteta podstiče se razvijanje kapaciteta za zaštitu prava djeteta u svakoj zemlji članici. U našoj zemlji pokrenut je i mehanizam institucionalnog oblika zaštite ljudskih / dječijih prava u obliku Ombudsmena za ljudska / dječija prava. Taj proces nije u potpunosti završen uspostavljanjem Ombudsmena za djecu Bosne i Hercegovine. Za sada postoji samo Ombudsmen za djecu Republike Srpske. Konvencija podržava osnivanje određenih tijela izvan državnog aparata kako bi se osigurala njegova samostalnost u zaštiti prava djeteta.

Definicija djeteta – U pravnom smislu djetetom se smatra bilo koja osoba do navršavanja 18 godina života, kada stiče status punoljetne osobe i sva prava i obaveze koje taj status podrazumijeva. Roditelji su dužni izdržavati maloljetno dijete do punoljetstva. U dva slučaja postoji iznimka – dok se dijete redovno školuje i – ako dijete, zbog bolesti, nije sposobno za rad i samostalan život, dok ta smetnja traje.

Dob s kojom se dijete smatra odgovornim za određene vlastite postupke različito je regulirana pojedinim zakonima. Tako se prema odredbama Porodičnog / obiteljskog zakona određuje vrijeme stjecanja punoljetstva sa 18. godinom života; starosna granica za stjecanje djelimične ili potpune radne sposobnosti stiče se sa 15 godina života, a regulirana je Zakonom o radu. Dobna granica određena pregledom indikatora definirana je pripadajućim zakonima u oblastima koje prati Konvencija. Svi noviji oblici narušavanja prava djeteta u dinamičnim promjenama društva zahtijevaju budnost donosioca zakonskih odluka i spremnost da se pravovremeno reagira i izvrši usaglašavanje zakonskih propisa u odnosu na *međunarodnu zajednicu, kao i stalno harmoniziranje propisa koji se donose unutar Bosne i Hercegovine* – na nivou države Bosne i Hercegovine, entiteta, kantona / regija i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

³ Projekt „Upravljanje po mjeri djeteta“, realizirali mreža „Snažniji glas za djecu“ i Save the Children International, 2013. godine

⁴ Izvještaj o stanju prava djeteta u državi članici podnosi se u roku od dvije godine od ratifikacije CRC, a nakon toga svakih pet godina podnosi se izvještaj o napretku implementacije prava djeteta. Inicijalni izvještaj o stanju prava djeteta u Bosni i Hercegovini naša zemlja podnijela je 2004. godine.

Opća načela – Sva djeca rođenjem stječu osnovna prava i slobode svojstvene svakom ljudskom biću. Konvencija o pravima djeteta sadrži četiri osnovna principa na kojima se zasniva pristup djeci, određivanje odraslih prema djeci te posebno definira odnos države prema djeci, a to su: Pravo na život, razvoj i opstanak (član 6.), Najbolji interes djeteta (član 3.), Pravo na nediskriminaciju (član 4.) i Uvažavanje mišljenja djeteta (član 12.). Kroz osnovne principe prelamaju se sva ostala prava precizirana u Konvenciji.

U Bosni i Hercegovini provode se zakonski propisi koji su od interesa za **zaštitu života, opstanka i razvoja djece**, što znači da djeca budu zaštićena od bolesti, situacija kojima se ugrožavaju životi djece (mine i saobraćaj...) i zaštititi dječijeg mentalnog, socijalnog i kulturnog razvoja. To podrazumijeva potrebu da država izdvaja dovoljno novca za direktnu zaštitu majke i djeteta, čime bi se u konačnici omogućila i njihova socijalna sigurnost. Život i razvoj djece u Bosni i Hercegovini ugrožen je siromaštvom velikog broja djece, niskim prirodnim priraštajem, nemogućnošću liječenja velikog broja teško oboljele djece... U listi svojih prioriteta djeca su navela i problem sigurnosti djece u saobraćaju. Opći utisak je da su mjere koje se osiguravaju za djecu u Bosni i Hercegovini uglavnom zaštitnog karaktera, dok se razvoju, prevenciji i životnim vještinama poklanja znatno manje pažnje.

Djecu je potrebno zaštititi generalno, ali uvijek vodeći računa o **najboljem interesu djeteta**. Ovaj princip važan je i u ostvarivanju svih drugih prava u svakodnevnoj brizi za dječija prava na nivou države, entiteta i drugih državnih organa, kao i u oblasti obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite, porodice / obitelji i dr. Ovaj princip posebno je zastupljen kod donošenja odluka o djeci u sudskim ili upravnim postupcima, u postupku imenovanja staratelja za djecu bez roditeljskog staranja, u postupku usvojenja, u postupku određivanja jednakih uvjeta za obavezno i besplatno školovanje... Načelo najboljeg interesa djeteta zahtijeva da se pri donošenju odluka ili izvršenju postupaka koji utječu na dijete, ili na skupinu djece, *uvijek ima na umu kriterij dobrobiti djeteta*.

Pravo na nediskriminaciju proizlazi iz osnovnog načela savremenog prava o jednakosti svih ljudi. Ostvarivanje prava na nediskriminaciju mjera je demokratije i razvoja društva. Iako je u Ustavu Bosne i Hercegovine propisano da će sve osobe u Bosni i Hercegovini biti slobodne od diskriminacije po bilo kojem osnovu, ona je i dalje prisutna, a posebno diskriminacija prema djeci. U Bosni i Hercegovini je u julu 2009. godine usvojen Zakon o zabrani diskriminacije, s posebnim zadacima za jačanje Institucije ombudsmena pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, kao i praćenje i evidentiranje slučajeva diskriminacije u Bosni i Hercegovini. Praksa pokazuje da donošenje Zakona o zabrani diskriminacije nije u znatnoj mjeri uvjetovalo njegovo korištenje od strane diskriminiranih građana ili djece. Također, pravna zajednica rijetko upotrebljava Zakon kao osnovu za zasnivanje pravnog slučaja.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori

Indikatori

Član 4. Generalne mjere

Države članice preduzet će sve odgovarajuće zakonodavne, upravne i druge mjere za primjenu prava priznatih u ovoj Konvenciji. U skladu s privrednim, socijalnim i kulturnim pravima, države članice preduzet će takve mjere u što širem opsegu svojih raspoloživih sredstava i, kad je potrebno, u sklopu međunarodne saradnje.

1.	Ratificirani ključni međunarodni i regionalni instrumenti za ljudska / dječija prava.
2.	Doneseni potrebni zakoni u skladu sa CRC i da li se isti primjenjuju.
3.	Donesene nacionalne strategije i akcioni planovi za djecu Bosne i Hercegovine, entiteta, kantona i općina.

Najdrastičniji oblici kršenja prava djeteta u Bosni i Hercegovini su segregacija učenika na nacionalnoj osnovi (“Dvije škole pod jednim krovom”), problem gubljenja kulturnog identiteta kod djece raseljenih osoba i povratnika, onemogućavanje liječenja teško oboljele djece, diskriminacija siromašne djece, djece s poteškoćama u razvoju u oblasti zdravstvene i socijalne zaštite, kao i u oblasti obrazovanja, zapošljavanja i rješavanja stambenih prilika.

“Država je dužna da brine o djeci koja žive u njoj i da ih čuva, bez razlike u odnosu na njihov fizički izgled, mišljenje, materijalne mogućnosti, jezik, vjeru ili neku drugu osobinu.”⁵

Učešće djeteta u odlučivanju o svim pitanjima koja se tiču djece regulirano je Konvencijom o pravima djeteta i jedan je od četiri principa na kojima počiva Konvencija. Ovo pravo možemo posmatrati i kao proces, u okviru kojeg dijete ima pravo da iznese svoje mišljenje, da njegovo mišljenje bude saslušano, da mu se posveti dužna pažnja i, kao kruna svega, bude uzeto u obzir prilikom donošenja odluka koje se tiču djeteta. Prirodno je da djeca kažu šta je to njima važno i potrebno u sredini u kojoj žive.

Možemo reći da odrasli u Bosni i Hercegovini teško prihvataju pravo djece na učešće. Posebnu pažnju treba posvetiti pravilnom ranom odgoju djece i stvaranju stimulativnog ambijenta u okviru porodice, ali i u okviru obrazovnog sistema, s naglaskom na predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju. U tome posebna uloga pripada roditeljima, odgajateljima, učiteljima i nastavnicima. Iako je pravo djece na učešće u obrazovnom sistemu dobro regulirano zakonskim odredbama, u praksi su prisutni otpori, različita iskustva i nejednaki uvjeti za ostvarivanje učešća djece. Ipak, možemo reći da se u većini škola osigurava participacija učenika kroz savjete ili vijeća učenika. U narednom periodu posebnu pažnju treba posvetiti promjeni stanja u vezi s participacijom / učešćem djece na nivou lokalne zajednice, odnosno u organima lokalne samouprave. Participacija djece je obostrano stimulativan odnos za učesnike u procesu. Kroz učešće djeca će razvijati odgovornost za one odluke koje donose, a odrasli će preuzimati odgovornost za stvaranje stimulativnog ambijenta za realizaciju odluka koje su zajednički donijeli. Također je potrebno da odrasli osiguraju sve nužne informacije kako bi dijete formiralo i izrazilo svoje mišljenje.

⁵ Mišljenje djece o diskriminaciji, “Sad razumijem svoja prava”, projekt realiziran u saradnji s Fondom otvoreno društvo BiH, Save the Children Norway, Zdravo da ste – Banja Luka, Centar za prava djeteta Crne Gore, Naša djeca – Sarajevo i Centar za prava djeteta – Beograd.

Izvori za prikupljanje podataka

Metode prikupljanja podataka

Oficijelna stranica Predsjedništva Bosne i Hercegovine, Vijeća ministara i Parlamenta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, bilten “Info” Vijeća ministara Bosne i Hercegovine...

Analiza rada institucija, analiza pisanih dokumenata institucija, pregledi štampe i elektronskih medija, istraživanja NVO, Ombudsmena i drugih institucija, pregled razvojnih strategija i akcionih planova...

Izveštaji o radu svih parlamentarnih / skupštinskih tijela; službeni glasnik, službene novine i službeni list.

Izveštaji parlamentarnih tijela.

Razvojne strategije i akcioni planovi.

Izveštaji o realizaciji donesenih strategija i akcionih planova.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
4.	Postoji li koordinacija za praćenje ostvarivanja prava djeteta. 4.1. Da li postoji budžet za aktivnosti ovog tijela; 4.2. Zastupljenost NVO i djece u ovom tijelu.
5.	Da li se sistematično prikupljaju podaci o djeci u okviru nadležnih institucija.
6.	Adekvatni budžeti za djecu i da li su oni <i>vidljivi</i> . 6.1. Proporcije budžeta koji se odnose na primarnu zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i socijalnu zaštitu u skladu sa CRC.
7.	Postoji li saradnja države sa NVO koje pružaju podršku djeci.
8.	Postoji li saradnja države s međunarodnim organizacijama koje mogu pružiti pomoć djeci u zemlji.
9.	Postojanje nezavisne kancelarije Ombudsmena za djecu u Bosni i Hercegovini – broj riješenih pitanja upućenih Ombudsmenu.

Član 42. Države članice se obavezuju da će s načelima i odredbama ove Konvencije što šire upoznati i odrasle i djecu putem odgovarajućih i aktivnih sredstava.

1.	Da li država radi na podizanju svijesti o potrebama djeteta i informiranju djece, roditelja i profesionalaca o sadržaju CRC; da li je obrazovanje o dječijim pravima uključeno u školske programe; postoje li trening aktivnosti o dječijim pravima za profesionalce; promovira li se Konvencija putem medija.
----	--

Član 44. Obaveza zemlje članice da podnosi Izvještaj o stanju prava djeteta u zemlji.

1.	Podneseni izvještaj države članice Komitetu za prava djeteta Organizacije Ujedinjenih nacija.
2.	Podneseni izvještaj “u sjeni” – podnose ga nevladine organizacije.
3.	Da li država članica redovno podnosi izvještaje Komitetu za prava djeteta i daje dodatne informacije koje su tražene.
4.	Da li se u Parlamentu Bosne i Hercegovine raspravlja o Preporukama Komiteta za prava djeteta.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Uvid u kalendar djelatnosti Vijeća za djecu, Izvještaj o radu Vijeća za djecu Bosne i Hercegovine ili Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, budžet Vijeća ministara.	Izvještaji.
Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, agencije u entitetima i izvještaji nadležnih institucija na svim nivoima i drugi izvori.	Izvještaji.
Budžeti na nivou Bosne i Hercegovine, entiteta, kantona i općina; izvještaji i budžeti nadležnih institucija.	Analiza budžeta.
Izvještaji međunarodnih organizacija, lokalnih NVO, printanih i elektronskih medija i njihovih istraživanja.	Istraživanja NVO, Ombudsmena i drugih institucija.
Izvještaji UNICEF-a i drugih međunarodnih organizacija.	Izvještaji.
Zakon o Ombudsmenu za djecu Bosne i Hercegovine; izvještaji o radu Ombudsmena.	Izvještaji o radu Ombudsmena.
Nastavni programi za obrazovne struke – da li su sadržaji CRC uključeni u programe edukacije nastavnog osoblja; godišnji programi rada škola; izvještaji o realizaciji strategija o obrazovanju i dr.; portali i izvještaji o radu NVO; publikacije i istraživanja; printani i elektronski mediji.	Analiza rada institucija; zvanično traženje izvještaja od institucija u skladu sa Zakonom o informiranju; analiza pisanih dokumenata institucija; pregledi štampe i elektronskih medija; istraživanja NVO, Ombudsmena i drugih institucija; pregled razvojnih strategija i akcionih planova...
Vladin izvještaj; Dopunski izvještaj.	Analiza izvještaja.
Nevladin izvještaj; Preporuke Komiteta za prava djeteta.	Analiza izvještaja i Preporuka Komiteta za prava djeteta.
Drugi izvještaj i Preporuke Komiteta za prava djeteta; Izvještaj Ekonomsko-socijalnog vijeća Općoj skupštini Ujedinjenih nacija.	Analiza izvještaja i Preporuka Komiteta za prava djeteta.
Zapisnik Parlamentarnih sjednica; službeni glasnik, službene novine i službeni list (evidencija o donesenim zaključcima), web stranice nadležnih institucija.	Zapisnici, izvještaji i službeni glasnik i službene novine.

Član 1. Definicija djeteta	Indikatori
1.	Stjecanje punoljetstva.
2.	Starosna granica djelimične i pune poslovne sposobnosti.
3.	Utvrđeni poslovi na kojima maloljetnici ne mogu raditi.
4.	Utvrđena starosna granica početka i završetka obaveznog školovanja djeteta.
5.	Utvrđena odgovornost roditelja za odgoj djeteta.
6.	Povećana dobna granica za dobrovoljni pristanak na spolni odnos sa 14 na 16 godina. ⁶
7.	Dobna granica za krivičnu i prekršajnu odgovornost djeteta.
8.	Zakonska zabrana emitiranja štetnih sadržaja za djecu u elektronskim i printanim medijima.
9.	Postoje zakonski regulirane mjere zabrane točenja alkohola i prodaje cigareta za djecu – izrečene mjere.
10.	Postoji li organ na osnovu čije odluke maloljetnik može biti lišen slobode.
11.	Postoji li obaveza pristanka djeteta na zdravstvene intervencije.
12.	Zakonom utvrđeni uvjeti za prekid maloljetničke trudnoće.
13.	Utvrđeno samostalno istupanje djeteta na sudu.
14.	Utvrđen postupak za promjenu imena i uzrast za saglasnost djeteta.
15.	Utvrđena starosna granica za priznavanje očinstva.
16.	Dobna granica za saglasnost djeteta pri usvajanju.
17.	Dobna granica za uvid djeteta u Zapisnik o usvajanju.
18.	Utvrđena granica za stjecanje nasljednih prava djeteta.
19.	Zakonom dana mogućnost udruživanja maloljetnih osoba.
19.	Dobna granica za stjecanje prava davanja mišljenja u vezi s odlukom s kojim će roditeljem živjeti dijete u slučaju razvoda braka, kod dodjele starateljstva.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Porodični zakoni; Krivični zakoni BiH, FBiH, RS i KZBDBiH; Zakoni o krivičnom postupku.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Zakoni o radu.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Zakoni o radu.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Okvirni zakon o osnovnom obrazovanju.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Porodični zakoni.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Krivični zakoni; Porodični zakoni.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Krivični zakoni.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Zakon o medijima.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Zakon o zabrani prodaje i točenja alkohola za djecu.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Zakon o parničnom postupku.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Zakon o zdravlju.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Zakon o zdravlju.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Prekršajno zakonodavstvo.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Porodično zakonodavstvo, Zakon o socijalnoj zaštiti.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Porodično zakonodavstvo; Zakon o socijalnoj zaštiti.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Porodično zakonodavstvo; Zakon o socijalnoj zaštiti.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Porodično zakonodavstvo; Zakon o socijalnoj zaštiti.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Porodično zakonodavstvo i Zakon o parničnom postupku.	Uvid u zakone; analiza važećih zakonskih propisa.
Zakon o nevladinim organizacijama.	Analiza važećih zakonskih propisa.
Porodično zakonodavstvo; Zakon o socijalnoj zaštiti.	Analiza važećih zakonskih propisa.

Član 6. Pravo na život, razvoj i opstanak	Indikatori
1.	Stopa perinatalne i dojenačke smrtnosti djece.
2.	Broj i procent vakcinirane djece ispod jedne godine starosti po programu obavezne vakcinacije (raščlanjeno po spolu, selo / grad, romska djeca, djeca s invaliditetom i druge marginalizirane grupe djece).
3.	Osiguravanje neophodne medicinske pomoći djeci.
4.	Postoji li evidencija o maloljetničkim trudnoćama.
5.	Postoje li programi prevencije neželjene trudnoće.
6.	Postoje li evidencije o stradanju djece od mina i programi prevencije.
8.	Postoje li evidencije o stradanju djece u saobraćaju i programi prevencije.
9.	Postoje li evidencije o stradanju djece u nesrećama s vatrenim oružjem.
10.	Zabrana izricanja smrtne kazne za djecu.
11.	Evidencija djece žrtava ubistva i čedomorstva.
12.	Klasifikacija i vođenje evidencije o dječijim samoubistvima.
Član 3. Najbolji interes djeteta	Indikatori
1.	Da li država osigurava potreban budžet javnim ustanovama socijalne zaštite / skrbi u duhu najboljeg interesa djeteta.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Entitetski zavodi za javno zdravstvo i Odjel za zdravlje Brčko distrikta, zvanični statistički izvještaji i konsultacije s djecom.	Obraćanje nadležnim vladinim institucijama, međunarodnim i lokalnim NVO, analiza istraživanja i drugi pisani i elektronski materijali.
Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva, kantonalna ministarstva zdravstva, Odjel Brčko distrikta, Institut za zaštitu zdravlja Republike Srpske.	Izvještaji.
"	Izvještaji.
"	Izvještaji.
"	Izvještaji.
BHMAC; lokalne i međunarodne NVO.	Izvještaji.
Nadležna ministarstva saobraćaja i ministarstva unutrašnjih poslova; ministarstva prosvjete i pedagoški zavod za oblast prevencije; konsultacije s djecom i roditeljima o efikasnosti programa prevencije.	Izvještaji.
Nadležna ministarstva.	Izvještaji.
Uvid u zakone.	
Uvid u programe prevencije nadležnih institucija i nevladinih organizacija.	Izvještaji.
Nadležna ministarstva; nadležni zavodi za javno zdravstvo i odgovarajuće zdravstvene institucije.	Izvještaji.
Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Analiza zakonske regulative u Bosni i Hercegovini; izvještaji o radu javnih ustanova; njihovi programi rada; neposredni kontakt s ovlaštenim osobama, NVO ili roditeljima djece.	Izvještaji o radu javnih ustanova; neposredni kontakt s ovlaštenim osobama, NVO ili roditeljima djece; analiza budžeta; istraživanja.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
2.	Da li zakon sadrži obligatorne odredbe za roditelje / staratelje da osiguraju najveći stepen brige o djeci, kao i obavezu države ako roditelji / staratelji to ne osiguravaju.
3.	Da li se stimuliraju porodice u interesu planiranja porodice, svestranog razvoja i podizanja djece.
4.	Broj otvorenih porodičnog savjetovališta; aktivnosti o značajnim pitanjima roditeljskih prava i obaveza.
5.	Primjenjuju li se mjere produženja roditeljskog prava za djecu koja ne mogu brinuti o sebi nakon punoljetstva.
6.	Kadrovska ekipiranost javnih ustanova za brigu o djeci i tehnička opremljenost centara za socijalni rad.
7.	Da li je načelo najboljeg interesa djeteta inkorporirano u zakone kojima se uređuju pojedina prava djece.
8.	Da li pravilnici o radu, postupanju s djecom javnih ili privatnih ustanova socijalne zaštite, pravosudne institucije, zakonodavne vlasti ili državne uprave sadrže odredbe koje se odnose na načelo najboljeg interesa djeteta.
9.	Postojanje i primjena Standarda za funkcioniranje ustanova za zbrinjavanje djece i centara za socijalni rad.

Član 2. Pravo na nediskriminaciju

1.	Da li Ustav i zakonski propisi imaju diskriminatorske odredbe.
2.	Diskriminacija je zakonom definirana kao krivično djelo.
3.	Broj presuda donesenih primjenom Zakona o nediskriminaciji.
4.	Broj mjera i aktivnosti za sprečavanje diskriminacije Roma i ostalih.
5.	Postojanje mjera za sprečavanje radne diskriminacije.
6.	Zabilježeni oblici diskriminacije djece manjinskih grupa.

Izvori za prikupljanje podataka

Metode prikupljanja podataka

Nadležna ministarstva, institucije sistema.

Analiza mjera populacione politike.

Nadležne institucije, NVO ili roditelji djece.

Izveštaji; analiza programa rada porodičnih savjetovališta.

Centri za socijalni rad.

Izveštaji.

Centri za socijalni rad;
nadležna ministarstva;
konsultacije s djecom.

Izveštaji.

Zakoni.

Analiza zakona.

Pravilnici i zakoni.

Analiza.

Zakonski okvir;
nadležna ministarstva.

Analiza.

Ustav Bosne i Hercegovine, entiteta, kantona i Statut Brčko distrikta.

Neposredni uvid, analiza dostupnih materijala i istraživanja, prikupljanje publikacija i drugog pisanog i elektronskog materijala.

Zakon o diskriminaciji u Bosni i Hercegovini.

“

Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine;
Ombudsmen za prava djeteta.

Izveštaji, izveštaj Ombudsmena (oni su nadležni za provođenje i praćenje Zakona o zabrani diskriminacije).

Institucija ombudsmena, nevladine organizacije i sredstava javnog informiranja.

Izveštaji.

Zakoni o radu, nadležni inspekcijски organi, sredstva informiranja.

Izveštaji.

Prosvjetno-pedagoški zavodi;
NVO;
sredstva informiranja.

Izveštaji, napisi.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
7.	Postojanje mjera za sprečavanje diskriminacije djece s posebnim potrebama.
8.	Postojanje mjera za sprečavanje diskriminacije djece po socijalno-materijalnom statusu.
9.	Postojanje mjera nediskriminacije djece po spolu.
Član 12. Uvažavanje mišljenja djeteta – Aktivna participacija djece	
1.	Da li je zakonskim propisima regulirano uvažavanje mišljenja djeteta o pitanjima koja ga se tiču.
2.	Da li je djetetu omogućen pristup informacijama koje su prilagođene uzrastu djeteta i bez diskriminacije.
3.	Da li postoje pravna sredstva u slučaju kršenja prava iz člana 12.
4.	Nadzor nad ostvarivanjem – da li postoji sistem evidencije u slučaju kršenja prava iz člana 12.
5.	Da li je određena dobna granica pristanka djeteta na usvajanje.
6.	Da li je određena dobna granica za maloljetnika o priznavanju očinstva.
7.	Da li je zakonom određena mogućnost izrade testamenta od strane maloljetnika.

Izvori za prikupljanje podataka

Okvirni zakon o osnovnom obrazovanju;
 Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju;
 zakonodavstvo o posebnim kategorijama.

Prosvjetno-pedagoški zavodi;
 istraživanja institucija i nevladinih organizacija.

Izvještaji s okruglih stolova, javnih rasprava...

Metode prikupljanja podataka

Istraživanja institucija i nevladinih organizacija.

Izvještaji.

Izvještaji.

Zakoni o osnovnom i srednjem obrazovanju;
 školski pravilnici o redu i miru ili pravila ponašanja u školi;
 konsultacije s djecom.

Neposredni uvid u zakone; analiza dostupnih materijala i istraživanja; prikupljanje publikacija, pisanog i elektronskog materijala.

Zakoni i školski pravilnici o redu i miru ili pravila ponašanja u školi;
 konsultacije s djecom.

Izvještaji.

Zakon o nediskriminaciji.

Visoko sudsko i tužilačko vijeće.

Zakon o nediskriminaciji;
 Porodični / obiteljski zakoni.

Zakon o nediskriminaciji;
 Porodični / obiteljski zakoni.

Zakoni o obligacionim odnosima.

III. GRAĐANSKA PRAVA I SLOBODE

Slobode i prava građana, utvrđene Ustavom Bosne i Hercegovine i ustavima entiteta, temelje se na priznatim standardima Ujedinjenih nacija. Imaju univerzalni karakter, a u svojim poglavljima nedvosmisleno se odnose i na prava djece. To znači da se najveći broj normi, kojima se definišu pojedina prava djeteta, temelji na odredbama utvrđenim Konvencijom o pravima djeteta. Tu je, prvenstveno, riječ o pravu na život, pravu da dijete sačuva svoj identitet, uključujući nacionalnost, ime i porodične odnose, pravu na slobodno izražavanje svojih pogleda u vezi sa svim pitanjima koja se tiču djeteta, pravu na slobodu udruživanja i obrazovanja, pravu da uživa svoju kulturu,

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
<i>Pravo na ime i državljanstvo.</i>	
1.	Obaveza upisa djece odmah nakon rođenja u matične knjige od strane roditelja / staratelja.
2.	Obaveza upisa djece čiji roditelji nemaju državljanstvo odmah nakon rođenja.
3.	Obaveza zdravstvenih ustanova da prijavljuju činjenicu rođenja djece u zdravstvenoj ustanovi.
4.	Obaveza tajnosti i zaštite podataka iz matične knjige koji se odnose na djecu.
5.	Obaveza davanja imena djetetu u propisanim rokovima.
6.	Obaveza i postupci upisa djece u knjigu državljana.
7.	Naknadni upisi djece u knjigu državljana, postupci, žalbe, diskriminacija.

ispovijeda svoju vjeru i koristi svoj jezik, pravu na posebnu zaštitu u slučaju da je privremeno ili stalno lišeno porodične sredine, pravu na pravnu i odgovarajuću drugu pomoć, pravu na ljudsko dostojanstvo, privatnost i druga prava. Države potpisnice će osigurati da nijedno dijete ne bude podvrgnuto mučenju ili drugom okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupku ili kazni. Ni smrtna kazna ni doživotna robija bez mogućnosti oslobađanja ne mogu se nametnuti kod prijestupa koji su počinile osobe mlađe od osamnaest godina.

Nijedno dijete neće biti nezakonito ili proizvoljno lišeno slobode, kako se navodi u Konvenciji o pravima djeteta. Hapšenje, pritvor ili zatvaranje djeteta događat će se u skladu sa zakonom i bit će preduzeto samo kao posljednja mjera i na što kraće odgovarajuće vrijeme.

Sa svakim djetetom lišenim slobode postupat će se humano i s poštovanjem prema urođenom dostojanstvu ljudske osobe, i na način koji uzima u obzir potrebe osobe te starosti. Posebno će svako dijete lišeno slobode biti odvojeno od odraslih, osim ako to nije u najboljem dječijem interesu, a imat će pravo da održava kontakt sa svojom porodicom putem dopisivanja i posjeta, osim u izuzetnim okolnostima kada to nije moguće ili nije u najboljem interesu djeteta.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode za prikupljanje podataka
Matični ured općine; knjiga rođenih i provedeni postupci; NVO.	Upitnik za dostavu podataka; službeni izvještaj.
Matični ured općine; nadležni organ pravosuđa; NVO.	Upitnik za dostavu podataka; službeni izvještaj; desk istraživanje.
Nadležne zdravstvene ustanove; matični ured općine; NVO.	Upitnik za dostavu podataka; službeni izvještaj.
Matični ured općine; Ombudsmen za djecu.	Upitnik za dostavu podataka; intervju.
Matični ured općine.	Upitnik za dostavu podataka; službeni izvještaj.
Matični ured općine; nadležni organ pravosuđa entiteta; Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine; NVO.	Upitnik za dostavu podataka.
Matični ured općine; nadležni organ pravosuđa entiteta; Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine; Ombudsmen za dječija prava; NVO.	Upitnik za dostavu podataka; službeni izvještaj; desk istraživanje.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
Pravo na očuvanje identiteta.	
1.	Jezički identitet djeteta u obrazovnom / odgojnom sistemu.
2.	Vjerski, kulturni i nacionalni identitet djeteta u obrazovnom / odgojnom sistemu.
3.	Identitet djeteta u oblasti socijalne i dječije zaštite (smještaj i boravak djece u ustanovama, promjena porodičnog statusa).
Sloboda izražavanja.	
1.	Sloboda izražavanja pogleda, mišljenja i prijedloga od strane djeteta.
2.	Mogućnost izražavanja i iznošenja mišljenja djeteta u postupcima koji se vode u oblasti porodičnih odnosa, socijalne i dječije zaštite.
3.	Mogućnost iznošenja stava i mišljenja djeteta u realizaciji istraživanja od interesa za djecu.
Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti.	
1.	Mogućnost ispoljavanja vjere i vjerskih obreda.

Izvori za prikupljanje podataka

Metode za prikupljanje podataka

Nadležno ministarstvo obrazovanja (entitetsko / kantonalno);
Ombudsmen za dječija prava;
NVO;
konsultacije s djecom.

Upitnik za dostavu podataka;
službeni izvještaj;
fokus grupe djece.

Nadležno entitetsko / kantonalno ministarstvo obrazovanja;
Ombudsmen za dječija prava;
NVO i udruge.

Upitnik za dostavu podataka;
službeni izvještaj;
fokus grupe djece.

Nadležno ministarstvo socijalne zaštite na entitetskom i kantonalnom nivou;
Ombudsmen za dječija prava;
NVO i udruge.

Upitnik za dostavu podataka;
službeni izvještaj.

Nadležno entitetsko ili kantonalno ministarstvo obrazovanja / odgoja;
Ombudsmen za dječija prava;
NVO i udruge.

Upitnik za dostavu podataka;
službeni izvještaj;
fokus grupe djece.

Nadležno entitetsko ili kantonalno ministarstvo socijalne zaštite;
Ombudsmen za dječija prava.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležno entitetsko ili kantonalno ministarstvo odgoja i obrazovanja;
Ombudsmen za dječija prava;
NVO i udruge.

Upitnik za dostavu podataka;
fokus grupe djece.

Organi lokalne samouprave na općinskom ili kantonalnom nivou;
nadležno ministarstvo pravosuđa i ustanove za izvršenje sankcija;
institucije vjerskih zajednica na svim nivoima;
NVO i udruge;
vijeće učenika;
vijeće roditelja.

Upitnik za dostavu podataka.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
2.	Mogućnost pohađanja vjerske pouke ili nastave vjeronauke.
3.	Mogućnost opredjeljenja o nepohađanju vjeronauke i osiguranja adekvatnih aktivnosti za tu djecu u tom periodu.
4.	Mogućnost izražavanja prigovora savjesti radi regrutacije, vojne obuke i služenja vojske.
Sloboda udruživanja i mirnog okupljanja.	
1.	Mogućnosti i sloboda udruživanja djece u neformalne grupe.
2.	Zaštita od zloupotrebe djece i navođenja od strane odraslih, institucija sistema ili političkih partija / stranki.
Pravo na privatnost.	
1.	Zaštita prava na privatnost kod smještaja i boravka u institucijama i ustanovama socijalno-pravne zaštite djece.
2.	Osiguranje uvjeta na povjerljivo savjetovanje u institucijama i ustanovama obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite.

Izvori za prikupljanje podataka

Metode za prikupljanje podataka

Nadležno entitetsko ili kantonalno ministarstvo odgoja i obrazovanja;
 Ombudsmen za dječija prava;
 institucije vjerskih zajednica;
 NVO i udruge;
 vijeće roditelja;
 vijeće učenika.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležno entitetsko ili kantonalno ministarstvo odgoja i obrazovanja;
 PPZ;
 vijeće učenika;
 vijeće roditelja;
 Ombudsmen za dječija prava.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležni općinski, kantonalni ili entitetski organ za poslove regrutacije i vojne obuke;
 Ombudsmen za dječija prava;
 NVO i udruge.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležno ministarstvo odgoja i obrazovanja na entitetskom ili kantonalnom nivou;
 PPZ;
 nadležni općinski organ za društvene djelatnosti;
 NVO i udruge.

Upitnik za dostavu podataka;
 fokus grupe djece.

Ombudsmen za dječija prava;
 nadležno entitetsko ili kantonalno ministarstvo odgoja i obrazovanja;
 PPZ;
 NVO i udruge.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležno entitetsko ili kantonalno ministarstvo socijalne zaštite;
 ustanove za smještaj i boravak djece;
 Ombudsmen za prava djece;
 NVO i udruge;
 konsultacije s djecom.

Upitnik za dostavu podataka.
 fokus grupa s djecom.

Ministarstva odgoja i obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite na entitetskom i kantonalnom nivou;
 Ombudsmen za prava djece;
 NVO i udruge;
 konsultacije s djecom.

Upitnik za dostavu podataka.
 fokus grupa s djecom.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
3.	Postoji li i da li se poštuje etički kodeks o istraživanju s djecom i o djeci.
4.	Zaštita identiteta djeteta u svim informacijama u medijima i u svim postupcima socijalno-pravne zdravstvene zaštite. Postoji li i da li se primjenjuje kodeks ponašanja za novinare – broj predmeta pred Vijećem za štampu u vezi sa zaštitom identiteta djeteta.
<i>Pristup odgovarajućim informacijama.</i>	
1.	Jezičke potrebe djece koja pripadaju manjinskim grupama.
2.	Mjere podsticanja izdavačke djelatnosti za djecu, dječije štampe i distribucije.
3.	Postojanje dokumenata i mjera koji podstiču dostupnost informacija za djecu.
4.	Postojanje sistema zaštite djece od štetnih informacija i sadržaja.
<i>Pravo na zaštitu od mučenja ili drugih okrutnih i nehumanih ili ponižavajućih postupaka i kazni, od nezakonitog ili proizvoljnog hapšenja i lišavanja slobode.</i>	
1.	Zlostavljanje i mučenje djece i ponižavajuće radnje u postupcima socijalno-pravne i zdravstvene zaštite.

Izvori za prikupljanje podataka

PPZ na entitetskom ili kantonalnom nivou;
Ombudsmen za prava djece;
NVO i udruge.

Metode za prikupljanje podataka

Upitnik za dostavu podataka.

Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini i Kodeks za štampu i online medije;
nadležni organ pravosuđa na entitetskom i kantonalnom nivou;
Ombudsmen za prava djece;
NVO i udruge.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležno ministarstvo odgoja i obrazovanja na entitetskom i kantonalnom nivou;
Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini;
Ombudsmen za prava djece.

Upitnik za dostavu podataka.

Zakoni i drugi pravni propisi koji se odnose na izdavačku djelatnost;
nadležna entitetska i kantonalna ministarstva nauke, odgoja i obrazovanja;
NVO i udruge.

Analiza propisa;
upitnik za dostavu podataka.

Zakoni o javnom informiranju;
zakoni o slobodi pristupa informacijama;
NP akcije za djecu Bosne i Hercegovine;
Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini i Kodeks za štampu i online medije.

Analiza propisa;
upitnik za dostavu podataka.

Zakoni o javnom informiranju;
zakoni o slobodi pristupa informacijama;
NP akcije za djecu Bosne i Hercegovine;
Vijeće za štampu u Bosni i Hercegovini i Kodeks za štampu i online medije;
protokoli potpisani od strane Bosne i Hercegovine.

Upitnik za dostavu podataka;
analiza propisa.

Nadležna ministarstva socijalne i dječije zaštite i zdravstvene zaštite na entitetskom i kantonalnom nivou;
nadležni pravosudni organi i institucije na svim nivoima;
Zakon o izvršenju krivičnih sankcija;
Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima;
Ombudsmen za prava djece;
NVO i udruge.

Upitnik za dostavu podataka.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
2.	Proizvoljno hapšenje, lišavanje slobode i boravak u pritvoru.
3.	Uvažavanje psihičkog i fizičkog integriteta djeteta u svim postupcima i radnjama socijalno-pravne i zdravstvene zaštite.
4.	Postojanje odgovarajućih zakonima propisanih ustanova za socijalno-pravnu zaštitu djece.
5.	Postojanje odgovarajućih ustanova za izvršenje sankcije maloljetničkog zatvora.

Izvori za prikupljanje podataka

Nadležna ministarstva socijalne i dječije zaštite i zdravstvene zaštite na entitetskom i kantonalnom nivou;
nadležni pravosudni organi i institucije na svim nivoima;
Zakon o izvršenju krivičnih sankcija;
Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima;
Ombudsmen za prava djece;
NVO i udruge.

Metode za prikupljanje podataka

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva socijalne i dječije zaštite i zdravstvene zaštite na entitetskom i kantonalnom nivou;
nadležni pravosudni organi i institucije na svim nivoima;
Zakon o izvršenju krivičnih sankcija;
Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima;
Ombudsmen za prava djece;
NVO i udruge.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva socijalne i dječije zaštite na entitetskom i kantonalnom nivou;
nadležni pravosudni organi i institucije na svim nivoima;
Zakon o izvršenju krivičnih sankcija;
Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima;
Ombudsmen za prava djece;
NVO i udruge.

Upitnik za dostavu podataka;
službeni izvještaj.

Nadležna ministarstva socijalne i dječije zaštite na entitetskom i kantonalnom nivou;
nadležni pravosudni organi i institucije na svim nivoima;
Zakon o izvršenju krivičnih sankcija;
Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima;
Ombudsmen za prava djece;
NVO i udruge.

Upitnik za dostavu podataka;
službeni izvještaj.

IV. PORODIČNO OKRUŽENJE I ALTERNATIVNA BRIGA

Međunarodni dokumenti, preporuke, smjernice:

• **UN Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece**

Kao rezultat petogodišnjeg rada, brojnih diskusija i pregovora između UN Odbora za prava djeteta i vlada brojnih država, UNICEF-a, brojnih nevladinih organizacija i uglednih profesora, kao i samih mladih ljudi s iskustvom zbrinjavanja, izrađen je dokument pod nazivom Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece, čije je izdavanje Generalna skupština Ujedinjenih nacija formalno pozdravila na Općoj skupštini Ujedinjenih nacija povodom obilježavanja dvadesete godišnjice Konvencije o pravima djeteta 20. 11. 2009. godine. Smjernice predstavljaju praktičan instrument osnaženja primjene Konvencije o pravima djeteta i drugih međunarodnih instrumenata koji se odnose na zaštitu i dobrobit djece kojima je uskraćena roditeljska briga ili djece koja su izložena takvom riziku. S tim u vezi, smjernice daju pregled željenih pravaca za razvoj konzistentnih i međusobno podržavajućih politika i praksi orijentiranih na porodicu, a koje se zasnivaju na dva osnovna principa: nužnosti i prikladnosti. Princip nužnosti se, prije svega, odnosi na prevenciju izdvajanja djece iz porodice, odnosno na preduzimanje napora države da se djeca zadrže i adekvatno zbrinu u svojoj porodici. U okviru tih nastojanja da spriječi odvajanje djece od njihovih roditelja država treba pružiti odgovarajuću zaštitu djeci iz posebno ranjivih grupa, npr. djeci žrtvama zlostavljanja ili iskorištavanja, djeci koja žive na ulici, djeci rođenoj izvan bračne zajednice, djeci koja su bez pratnje ili koja su odvojena od roditelja, raseljenoj djeci ili djeci izbjeglicama, djeci radnika-migranata, djeci tražioca azila, djeci oboljeloj od HIV-a / AIDS-a i drugih ozbiljnih bolesti. Uklanjanje bilo kojeg djeteta iz njegove porodice trebalo bi biti krajnja mjera, a prije donošenja takve odluke potrebno je provesti rigoroznu participatornu procjenu. Države trebaju imati jasne mehanizme u postavljanju osoba ili mjerodavnih tijela koje preuzimaju ulogu staratelja za dijete bez roditeljske brige. Takve osobe moraju biti ugledni pojedinci, posebno educirani i osposobljeni da rade s djecom, razumijevajući kulturološke i druge posebne potrebe djece koja su im povjerena, kao i da su u stanju donositi nezavisne i nepristrane odluke koje su u najboljem interesu djeteta.

- **Deklaracija "Svijet po mjeri djeteta"**
- **Vodič Ujedinjenih nacija za alternativnu brigu o djeci** (UN Guidelines for the Alternative Care of Children)
- **Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu iz 1990. godine** (tzv. "Tokijska pravila")

Nacionalni i entitetski dokumenti:

- **Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine (2011-2014)**
- **Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom (2011-2014)**
- **Državna strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici (2013-2017)**
- **Okvirna politika za unapređenje ranog rasta i razvoja u Bosni i Hercegovini**
- **Politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u Bosni i Hercegovini (2006-2016)**

Politika zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u Bosni i Hercegovini rezultat je zaključaka i preporuka Konferencije “Zaštita djece lišene roditeljskog staranja u Bosni i Hercegovini” i rada četiri tematske grupe formirane oko ključnih oblasti: 1) transformacija institucionalnog zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, 2) razvoj alternativnih oblika zbrinjavanja za ovu kategoriju djece, 3) jačanje kapaciteta centara za socijalni rad u oblasti pružanja zaštite porodicama i djeci bez roditeljskog staranja, i 4) razvijanje pravnog okvira za zaštitu porodica i djece, uz prevenciju razdvajanja djece od roditelja.

Svrha politike za zaštitu djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja jeste razviti sistem zaštite koji ima kapacitet da optimalno odgovori na potrebe djece da žive u svojoj biološkoj porodici, kao i na potrebe djece već razdvojene od roditelja da dobiju takvu zaštitu koja će biti u skladu s najboljim individualnim interesima djeteta. Ovaj sistem favorizirat će porodične oblike zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, transformaciju velikih institucija u male smještajne jedinice, pri čemu će postojeći kapaciteti i resursi biti transformirani u niz službi primarno usmjerenih na aktivnosti prevencije razdvajanja djece od roditelja.

- **Smjernice za prepoznavanje socijalno isključenih kategorija djece u Bosni i Hercegovini**
- **Strategija za razvoj porodice u Republici Srpskoj za period od 2009. do 2014. godine**
- **Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja u Republici Srpskoj za period 2009.-2014. godine**
- **Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine**
- **Politika za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Republici Srpskoj za period od 2011. do 2016. godine**
- **Strateški plan za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Federaciji Bosne i Hercegovine 2013.-2017.**
- **Politika unapređenja ranog rasta i razvoja djece u Federaciji Bosne i Hercegovine, s Akcionim planom**
- **Dokument politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u Federaciji Bosne i Hercegovine (2006-2016)**

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
SMJERNICE ZA RODITELJE⁷ (član 5.)	
1.	Postoje li programi podrške roditeljima / starateljima u vršenju roditeljskog / starateljskog prava, vrste i broj.
2.	Postoje li programi u kojima zajedno sudjeluju djeca i roditelji / staratelji (tip naselja selo / grad, dobna skupina, spol, obrazovanje, pripadnost ranjivim kategorijama).
3.	Broj, procent roditelja / staratelja koji su bili obuhvaćeni ovim programima.
4.	Postoje li savjetovališta za roditelje / staratelje (razvrstana po administrativnim jedinicama, pružaocima usluge – institucije / NVO).
5.	Broj, procent roditelja / staratelja koji su koristili usluge savjetovališta za podršku u vršenju roditeljskog / starateljskog prava i njihova prosječna starosna dob.
6.	Broj roditelja / staratelja koji su samoinicijativno tražili i dobili savjetodavnu podršku u vršenju roditeljskog / starateljskog prava.
7.	Broj roditelja / staratelja koji su od strane organa starateljstva ili druge nadležne ustanove upućeni u savjetovalište.
8.	Kadrovski kapaciteti savjetovališta za roditelje u vezi s vršenjem roditeljskog prava.
9.	Postoje li specijalizirani programi podrške višečlanim porodicama.
ODGOVORNOST RODITELJA⁸ (član 18.)	
1.	Postoji li zakonom utvrđena obaveza zajedničke roditeljske odgovornosti za odgoj i razvoj djeteta.
2.	Postoji li Politika odgovornog roditeljstva.
3.	Postoje li posebni Programi edukacija za porodice u riziku od razdvajanja na temu odgovorno roditeljstvo.
4.	Broj izrečenih odluka o nadzoru nad roditeljskim staranjem (raščlanjeno po administrativnim jedinicama, prosjeku starosti roditelja, nivou obrazovanja, pripadnosti ranjivim grupama – siromašni, Romi).

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Nadležna ministarstava u oblasti socijalne zaštite; UNICEF; NVO.	Desk analiza; Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstava u oblasti socijalne zaštite; UNICEF; NVO.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstava u oblasti socijalne zaštite; UNICEF; NVO.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; NVO.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Savjetovališta za porodicu.	Upitnik za dostavu podataka.
Savjetovališta za porodicu. centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Savjetovališta za porodicu; centri za rani rast i razvoj; centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Savjetovalište za porodicu.	Upitnik za dostavu podataka.
Izveštaj nadležnih ministarstava u oblasti socijalne zaštite.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Porodični zakon.	Desk analiza.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.

7 Radi osiguranja odgovarajućeg usmjerenja i vođenja djeteta u korištenju prava priznatih ovom Konvencijom, a u skladu s razvojnim sposobnostima djeteta, države stranke poštivat će odgovornosti, prava i dužnosti roditelja, zakonskih staratelja ili drugih osoba zakonski odgovornih za dijete, ili, ako je potrebno, članova šire porodice ili zajednice kako to nalažu mjesečni običaji.

8 1) Države stranke učinit će sve što je u njihovoj moći u primjeni načela zajedničke roditeljske odgovornosti za odgoj i razvoj djeteta. Roditelji ili zakonski staratelji snose najveću odgovornost za odgoj i razvoj djeteta. Dobrobit djeteta mora biti njihova temeljna briga.
2) U cilju jamčenja i promicanja prava utvrđenih u ovoj Konvenciji, države stranke pružit će odgovarajuću pomoć roditeljima i zakonskim starateljima kako bi oni mogli ispuniti svoju dužnost prema djetetu, te jačati ustanove i službe za dječiju zaštitu i brigu.
3) Države stranke iskoristit će sve odgovarajuće mjere da djeca zaposlenih roditelja mogu uživati zaštitu i brigu ustanova i službi koje im u tom smislu stoje na raspolaganju.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
5.	Broj sudskih odluka o oduzimanju roditelju prava da živi s djetetom.
6.	Broj sudskih odluka o oduzimanju roditeljskog prava.
7.	Broj djece u ustanovama i drugim oblicima vaninstitucionalnog smještaja koji imaju jednog ili oba roditelja.
8.	Broj djece koja su napuštena od strane roditelja (po administrativnim jedinicama, spolu, starosti, pripadnosti ranjivim kategorijama).
9.	Programi za samohrane roditelje.
10.	Postoje li programi podrške roditeljima / starateljima koji se nalaze u stanju socijalne potrebe kako bi mogli ispuniti svoju dužnost prema djetetu.
11.	Oblici i visina socijalne podrške / pomoći ženama porodiljama (vrste, iznos, redovnost isplate).
12.	Kadrovski kapaciteti centara za socijalni rad i ustanova socijalne zaštite, a posebno u odnosu na rad s djecom..
13.	Postoje li programi za podršku i zbrinjavanje djece zaposlenih roditelja (predškolske ustanove i produženi boravak).
14.	Postoje li programi sufinansiranja troškova boravka djece u predškolskim ustanovama i dnevnim boravcima za samohrane roditelje.
ODVAJANJE OD RODITELJA⁹ (član 9.)	
1.	Zakonom propisani uvjeti za odvajanje djeteta od roditelja u skladu s najboljim interesom djeteta.
2.	Svim stranama u postupku zakonom omogućeno da iskažu svoje mišljenje.
3.	Trajanje postupka za povjeravanje djeteta drugoj osobi ili ustanovi na odgoj.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Sudovi – VSTV.	Upitnik za dostavu podataka.
Sudovi – VSTV.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; centri za socijalni rad.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; centri za socijalni rad.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; UNICEF; NVO; udruženja samohranih roditelja; konsultacije s roditeljima.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka; intervjui i fokus grupe s roditeljima.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne i dječije zaštite; UNICEF; NVO.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne i dječije zaštite.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne i dječije zaštite.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite i obrazovanja; jedinice lokalne samouprave.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite i obrazovanja; jedinice lokalne samouprave; udruženja samohranih roditelja; konsultacije s roditeljima; NVO	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka; intervjui.
Porodični zakon.	Desk analiza.
Porodični zakon; centri za socijalni rad.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.

⁹ Države potpisnice pobrinut će se da dlijete ne bude protiv svoje volje odvojeno od svojih roditelja, osim kada nadležne vlasti koje podliježu sudskom ispitivanju odluče, u skladu s odgovarajućim zakonima i procedurama, da je takvo odvajanje potrebno u najboljem interesu djeteta. Takva odluka može biti potrebna u određenim slučajevima kao što su zlostavljanje ili zanemarivanje djeteta od roditelja, ili gdje roditelji žive odvojeno i mora se donijeti odluka o djetetovom mjestu stanovanja. sve zainteresirane strane će dobiti priliku da učestvuju u postupku i izraze svoje poglede.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
4.	Broj djece povjerene drugoj osobi ili ustanovi na odgoj zbog zlostavljanja i zanemarivanja djeteta od strane bioloških roditelja.
5.	Broj djece povjerene drugoj osobi ili ustanovi na odgoj zbog odsutnosti roditelja, njihove spriječenosti ili nesposobnosti redovno se starati o svom djetetu.
6.	Broj odluka o povjeravanju djeteta drugoj osobi ili ustanovi na odgoj gdje je mišljenje djeteta uvaženo.
7.	Broj sudskih odluka o vraćanju roditeljskog prava.
8.	Broj sporazuma roditelja u postupku posredovanja kod razvoda braka koji su postigli sporazum s kim će dijete živjeti.
9.	Broj sporazuma roditelja u bračnom, paternitetskom i maternitetskom sporu, o tome s kim će dijete živjeti.
10.	Broj odluka o dodjeli starateljstva nad djetetom jednom od roditelja u kojima je uvaženo mišljenje djeteta.
11.	Broj izvršnih sudskih odluka radi izvršenja predaje djeteta roditelju s kojim će živjeti.
12.	Broj izvršnih sudskih odluka radi ostvarivanja ličnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta s roditeljem.
13.	Broj evidentiranih prijava o neizvršavanju obaveze roditelja za održavanje ličnog kontakta s djetetom (razvrstano na ruralna / urbana područja, roditelji – majka / otac).
14.	Prosječno vremensko trajanje neodržavanja ličnog kontakta roditelja s djetetom (0-6 mjeseci, 7-12 mjeseci, 1-2 godine, 2-3 godine, 3 godine i više).
15.	Broj odluka o izmjeni rješenja za održavanje ličnog kontakta s djetetom.
16.	Broj odluka o ukidanju rješenja o starateljstvu nad djetetom radi dodjele starateljstva drugom roditelju, broj djece.
17.	Neispunjavanje obaveze roditelja za izdržavanje djeteta (broj slučajeva, prosječan period neizvršavanja obaveza).
18.	Mjere koje država preduzima u slučaju neplaćanja alimentacije za izdržavanje djeteta od strane roditelja.

Izvori za prikupljanje podataka

Metode prikupljanja podataka

Centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Sudovi;
centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Sudovi;
centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Sudovi;
centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Centri za socijalni rad;
Ombudsmeni za djecu.

Upitnik za dostavu podataka;
specijalni izvještaji.

Centri za socijalni rad;
Ombudsmeni za djecu.

Upitnik za dostavu podataka;
specijalni izvještaji.

Centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka

Centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka

Centri za socijalni rad;
sudovi;
konsultacije s roditeljima.

Upitnik za dostavu podataka;
intervjui.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
NEZAKONITO ODVOĐENJE I ZADRŽAVANJE DJETETA¹⁰ (član 11.)	
1.	Postoji li evidencija slučajeva odvođenja i zadržavanja djeteta (razvrstanih po administrativnim jedinicama).
2.	Aktivnosti koje se preduzimaju u slučaju nezakonitog odvođenja ili zadržavanja djeteta u inostranstvu.
3.	Potpisani sporazumi u cilju sprečavanja i intervencije u slučaju nezakonitog odvođenja i nevraćanja djece iz inostranstva.
4.	Broj registriranih slučajeva odvođenja i zadržavanja djeteta od strane jednog od roditelja (razvrstano po majka / otac, po administrativnim jedinicama).
5.	Broj, procent djece koja su nezakonito odvođena i zadržavana (razvrstano po administrativnim jedinicama, spolu i starosnim grupama djece: 0-3 godine, 4-6 godina, 7-14 godina, 15-18 godina).
6.	Broj procesuiranih slučajeva nezakonitog odvođenja i zadržavanja djeteta.
DIJETE LIŠENO PORODIČNOG / OBITELJSKOG OKRUŽENJA¹¹ (član 20.)	
1.	Oblici zaštite djeteta koje je lišeno porodičnog okruženja.
2.	Mehanizmi za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja.
3.	Broj ustanova za smještaj djece bez roditeljskog staranja, smještajni i kadrovski kapaciteti.
4.	Standardizacija usluge i rada s djecom bez roditeljskog staranja.
5.	Broj djece u ustanovama za djecu bez roditeljskog staranja.
6.	Broj djece u vaninstitucionalnom smještaju, u srodničkim porodicama, hraniteljskim porodicama i SOS selima.
7.	Adekvatna obučenosť odgovornih osoba nadležnih za donošenje odluke o institucionalnom smještaju djece.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice; ministarstvo vanjskih poslova; MUP; centri za socijalni rad.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Vijeće ministara.	Upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Sudovi – VSTV.	Upitnik za dostavu podataka.
Zakoni u oblasti socijalne zaštite; nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite.	Upitnik za dostavu podataka. izvještaji.
Pravilnici o normativima i standardima ustanova socijalne zaštite; nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; ustanove i NVO za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja.	Upitnik za dostavu podataka; intervjui.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; zavodi za statistiku.	Upitnik za dostavu podataka; izvještaji.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; zavodi za statistiku.	Upitnik za dostavu podataka; izvještaji.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; udruženja socijalnih radnika.	Upitnik za dostavu podataka; intervjui.

¹⁰ 1) Države potpisnice preduzet će mjere protiv nezakonitog odvođenja i nevraćanja djece iz inostranstva.

2) U tom cilju države potpisnice težit će zaključivanju bilateralnih ili multilateralnih sporazuma ili produžavanju postojećih sporazuma.

¹¹ 1) Dijete kojem je privremeno ili trajno uskraćena porodična sredina, ili koje zbog svoje dobroti u njoj ne smije ostati, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države.

2) Države stranke će u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom takvom djetetu osigurati zamjensku zaštitu.

3) Takva zaštita može, inter alia, uključivati smještaj kod udomitelja, kafalu (po islamskom zakonu), posvojenje ili, po potrebi, smještaj u odgovarajuće ustanove za brigu o djeci. Pri donošenju rješenja, naročita pažnja mora se posvetiti osiguranju Konvencije o pravima djeteta, kontinuiteta u djetetovu odgoju, kao i njegovom etničkom, vjerskom, kulturnom ili jezičkom porijeklu.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
8.	Mjere koje država preduzima da se razmatraju i usvajaju stavovi djece prilikom izbora za njihovo alternativno zbrinjavanje i provođenje kontrola ustanova socijalne zaštite za smještaj djece.
9.	Neovisna tijela za žalbe djece smještene u institucije.
10.	Treninzi, podržavanje i kontrola staratelja prije smještaja djece u institucije i starateljske porodice.
11.	Mehanizmi kontrole najboljeg interesa djece smještene u starateljske porodice i institucije.
12.	Broj / procent djece koja godišnje napuštaju domove i hraniteljske porodice.
13.	Broj djece raseljenih osoba i povratnika smještenih u ustanovama socijalne zaštite, hraniteljske porodice i pod starateljstvom.
14.	Broj i vrsta programa koji su u funkciji osamostaljivanja djece i programa koji pomažu integraciju djece nakon izlaska iz sistema socijalne zaštite.

USVOJENJE¹² (član 21.)

1.	Postojanje obaveza utvrđivanja podobnosti djeteta za usvojenje, podobnosti usvojlaca i davanje saglasnosti za usvojenje djeteta starijeg od deset godina.
2.	Evidencije djece podobne za usvojenje i osoba zainteresiranih za usvojenje.
3.	Broj zahtjeva za usvojenje po administrativnim jedinicama.
4.	Uvažavanje stavova djeteta i njihov značaj, u skladu sa zrelošću djeteta, prilikom usvojenja.
5.	Pravo veta, od strane djeteta, na usvojenje.
6.	Dužina trajanja postupka usvojenja.
7.	Broj / procent usvojene djece po administrativnim jedinicama, spolu, starosti, pripadnosti ranjivim grupama (djeca s invaliditetom, Romi).
8.	Broj / procent djece koja su usvojena iz institucionalnog zbrinjavanja, iz ustanova baziranih na porodičnom modelu, hraniteljskih porodica i bioloških porodica.
9.	Obaveza organa starateljstva u pripremi procesa usvojenja da se vodi računa o očuvanju dječijeg identiteta.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; izvještaji inspekcija za socijalnu zaštitu; konsultacije s djecom.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka; fokus grupa s djecom.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite.	Upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad; udruženja hranitelja; Konsultacije sa starateljima.	Upitnik za dostavu podataka; intervjui.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; NVO; djeca.	Upitnik za dostavu podataka; izvještaji; fokus grupa.
Porodični zakon.	Desk analiza.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; zavodi za statistiku.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; zavodi za statistiku.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.

¹² (a) Osigurati da usvajanje djeteta može biti odobreno samo od odgovornih vlasti koje odlučuju, u skladu sa zakonom i postupcima i na osnovu svih značajnih i pouzdanih informacija, da se usvajanje može odobriti u odnosu na dječiji status koji se tiče roditelja, rođaka i zakonskih staratelja, i da, ako je to potrebno, zainteresirana lica daju svoj svjesni pristanak na usvajanje na osnovu one preporuke koja se smatra neophodnom;

(b) Priznati da usvajanje u drugoj zemlji može biti razmotreno kao alternativni način brige za dijete, ako se dijete ne može zbrinuti u drugoj porodici ili biti usvojeno, ili se ne može na odgovarajući način zbrinuti u zemlji iz koje je porijeklom;

(c) Osigurati da dijete, čiji se slučaj razmatra za usvojenje u drugoj zemlji, uživa zaštitu i standarde jednake onima koji postoje u slučaju usvajanja u vlastitoj zemlji;

(d) Preduzeti sve potrebne mjere da se osigura da u slučaju usvajanja u drugoj zemlji to ne rezultira nepriličnim stjecanjem profita od onih koji su u to uključeni;

(e) Unaprijediti, gdje je to prikladno, ciljeve ovog člana zaključujući bilateralne ili multilateralne dogovore ili sporazume i težići, u ovom okviru, da se osigura da ovlašteni organi ili vlasti provode smještanje djeteta u drugoj zemlji.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
10.	Broj potpunih i nepotpunih usvojenja.
11.	Smještaj djeteta u usvojilačku porodicu i nadzor; periodična provjera; dužina adaptacionog perioda. Broj raskinutih nepotpunih usvojenja i razlozi za raskidanje.
12.	Poštivanje Haške konvencije iz 1993. o zaštiti djece u procesu međunarodnog usvajanja, i da li se sve njene odredbe poštuju i implementiraju.
13.	Broj usvojenja u kojima je usvojilac strani državljanin.
14.	Bilateralni ili multilateralni sporazumi s ciljem smještaja djeteta u drugoj zemlji.

ZAŠTITA DJECE OD ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA¹³ (član 19.)

1.	Zlostavljanje, zanemarivanje i eksploatacija djeteta zabranjena zakonom i sankcionirana za sve osobe koje brinu o djetetu.
2.	Zaštita djece od svih oblika fizičkog kažnjavanja u porodici, školi, državnim i privatnim institucijama za brigu o djeci, starateljskim institucijama ili institucijama alternativne njege, ili kao oblika zakonske kazne na sudu ili popravnim institucijama.
3.	Obaveza prijavljivanja sumnje na nasilje nad djetetom od strane svih profesionalaca koji rade s djecom i/ili svih građana.
4.	Postojanje i primjena smjernica za postupanje u slučaju nasilja nad djecom.
5.	Referalni mehanizmi za postupanje u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djeteta.
6.	Promoviranje pozitivne i nenasilne forme discipline i odgoja u roditeljskom domu, u alternativnim institucijama, u školama i drugim ustanovama u kojima se djeca povjeravaju na brigu.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka; desk analiza.
Centri za socijalni rad; konsultacije s usvojiteljima.	Upitnik za dostavu podataka; desk analiza.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice.	Upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Vijeće ministara.	Upitnik za dostavu podatak.
Porodični i krivični zakoni; zakoni o zaštiti od nasilja u porodici.	Desk analiza.
Krivični zakoni; zakoni o postupanju u slučaju maloljetničkog prestupništva; Ombudsmeni za djecu – specijalni izvještaji; NVO.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Krivični zakoni; strategija za borbu protiv nasilja nad djecom; smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom; konsultacije s profesionalcima.	Desk analiza; intervjui s profesionalcima.
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice; nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite, obrazovanja i zdravstva; NVO; Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom; Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom; konsultacije s profesionalcima.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka; intervjui s profesionalcima.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; NVO.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite i obrazovanja; NVO.	Upitnik za dostavu podataka.

13 1) Države potpisnice preduzet će sve odgovarajuće zakonske, upravne, društvene i obrazovne mjere da bi se dijete zaštitilo od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povrede ili zlostavljanja, zanemarivanja ili nemarnog postupka, zloupotrebe ili eksploatacije, uključujući i seksualno zlostavljanje, dok je pod brigom roditelja, zakonskih staratelja ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu.

2) Takve zaštitne mjere trebaju u odgovarajućoj mjeri uključiti i djelotvorne postupke na uspostavljanju društvenih programa kako bi se pružila potrebna podrška djetetu i onima koji se brinu o djetetu, kao i drugih oblika sprečavanja i identifikacije, prijavljivanja, preporučivanja, istraživanja, liječenja i praćenja slučajeva zlostavljanja djece opisanih ranije i, kada je to potrebno, sudsko uključivanje.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
7.	Pravo na kompenzaciju djece u slučaju nasilja nad njima.
8.	Postojanje institucija za savjetovanje i pomoć djeci žrtvama nasilja, zloupotrebe ili zanemarivanja.
9.	Broj / procent zlostavljane i zanemarene djece evidentirane u centrima za socijalni rad prema uzrastu, spolu, vrsti i težini zlostavljanja.
10.	Broj i vrsta mjera porodično-pravne zaštite koje centri za socijalni rad preduzimaju u funkciji organa starateljstva (mjere identifikacije zlostavljanja i zanemarivanja djece – postojanje multisektoralnog tima za zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja).
11.	Postojanje programa prevencije i edukacije roditelja, nastavnika i drugih profesionalaca koji rade s djecom na prevenciji zlostavljanja i zanemarivanja djece.
12.	Broj djece koja su pretrpjela određene oblike nasilja, zlostavljanja i zloupotrebe (razvrstano po spolu, starosnoj dobi, obliku nasilja).
13.	Broj prijavljenih i procesuiranih slučajeva zlostavljanja, zanemarivanja i zloupotrebe djece.
14.	Broj izrečenih pravosudnih presuda za zlostavljanje i zanemarivanje djece, prosjek kazni po krivičnim djelima zlostavljanja, zanemarivanja i zloupotrebe djece.
POVREMENE PROVJERE SMJEŠTAJA¹⁴ (član 25.)	
1.	Zakonska obaveza organa starateljstva za periodičnim preispitivanjem tretmana djece koja su zbrinuta u institucije.
2.	Broj terenskih provjera smještaja i preispitivanja tretmana od strane organa starateljstva.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Centri za socijalni rad; sudovi – VSTV.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite; centri za mentalno zdravlje; NVO.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad; izveštaji statističkih zavoda.	Upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva u oblasti obrazovanja; pedagoški zavodi; konsultacije s djecom, roditeljima i profesionalcima.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka; fokus grupe s djecom, roditeljima i profesionalcima.
Nezavisni monitoring tim za praćenje Strategije.	Izveštaj.
Tužilaštva – VSTV; MUP; centri za socijalni rad; izveštaji NVO – SOS telefon i sigurne kuće.	Upitnik za dostavu podataka.
Sudovi – VSTV.	Upitnik za dostavu podataka.
Porodični zakon; nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite.	Desk analiza.
Institucija za smještaj, brigu i liječenje djece; Ombudsmeni za prava djeteta; djeca i zaposlenici institucija za smještaj djece.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka; fokus grupe; intervjui.

¹⁴ Države potpisnice priznaju pravo djeteta, koje je od strane odgovarajućih vlasti poslano u određenu instituciju radi brige, zaštite ili liječenja njegovog fizičkog ili mentalnog zdravlja, na periodično preispitivanje tretmana koji se pruža djetetu i svih drugih okolnosti značajnih za njegov smještaj.

V. ZDRAVLJE I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Pravo na najviši standard zdravstvene zaštite djece uređeno je članom 24. Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, kao osnovnih i univerzalnih međunarodnih dokumenata u oblasti zaštite prava djeteta. Članom 24. Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta propisana je obaveza država stranaka da priznaju djetetu pravo na uživanje najvišeg mogućeg nivoa zdravlja i na olakšice u pogledu ozdravljenja i oporavka. Države članke nastojat će osigurati da nijednom djetetu ne bude uskraćeno njegovo pravo pristupa zdravstvenim službama.

Države članke zalagat će se za puno ostvarenje tog prava i naročito preduzimati odgovarajuće mjere u cilju:

- a) smanjenja smrtnosti novorođenčadi i djece;
- b) pružanja potrebne zdravstvene pomoći i zdravstvene njege svakom djetetu, s težištem na jačanju primarne zdravstvene zaštite;
- c) suzbijanja bolesti i neuhranjenosti u okviru primarne zdravstvene zaštite primjenom jednostavno dostupne tehnologije te osiguranjem odgovarajuće hranjive prehrane i pročišćene pitke vode, imajući na umu opasnosti i rizike od zagađenosti okoliša;
- d) osiguranja prenatalne i postnatalne zdravstvene zaštite majki;
- e) pružanja obavijesti o obrazovanju i pomoći u korištenju osnovnih spoznaja o dječijem zdravlju i prehrani, prednostima dojenja, ličnoj higijeni i čistoći okoliša te sprečavanju nezgoda svim slojevima zajednice, posebno roditeljima i djeci;
- f) razvoja preventivne zdravstvene zaštite, savjetovališta za roditelje te obrazovanja i službi za planiranje porodice.

Države članke preduzet će djelotvorne i odgovarajuće mjere za suzbijanje tradicionalnih postupaka koji štete zdravlju djece.

Prema Statutu Svjetske zdravstvene organizacije¹⁵ "zdravlje je stanje potpunog tjelesnog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti i iznemoglosti". U dokumentu poznatom kao **Deklaracija iz Alma Ate – Zdravlje za sve do godine 2000**¹⁶ naglašava se da je zdravlje, koje je stanje sveukupnog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja a ne samo odsustvo bolesti ili nemoći, temeljno ljudsko pravo i širom svijeta najvažniji društveni cilj čija realizacija traži akciju niza društvenih i ekonomskih sektora.

Na svjetskom sastanku na vrhu posvećenom djeci, održanom u New Yorku 1990. godine, donesen je još jedan važan međunarodni dokument u oblasti zaštite zdravlja djece – **Svjetska Deklaracija o opstanku, zaštiti i razvoju djece**. U odjeljku Zadaci, pod tačkom 10., na prvom mjestu nalazimo: poboljšanje zdravlja i prehrane djece; smanjenje smrtnosti novorođenčadi i male djece; prevenciju bolesti, dok se u odjeljku – Obaveze, član 20., međunarodna zajednica obavezuje da će učiniti istinske napore na nacionalnoj i međunarodnoj razini da se poboljša zdravlje djece, unaprijedi prenatalna zaštita i smanji smrtnost djece i dojenčadi u svim zemljama i među svim narodima. Unaprijedit će se opskrba čistom vodom za svu djecu u svim društvima i omogućiti opći pristup

¹⁵ Prihvaćen na sjednici Ujedinjenih nacija 7. aprila 1948. godine.

¹⁶ The Declaration of Alma-Ata Health for All by the Year 2000, <http://www.who.int/hpr/archive/docs/almaata.html>.

sanitarnim sistemima. Za primjenu Svjetske deklaracije o opstanku, zaštiti i razvoju djece u devedesetim godinama urađen je i Plan djelovanja u kojem je posebno poglavlje naslovljeno Zdravlje djece¹⁷.

U septembru 2000. godine Ujedinjene nacije usvojile su **Milenijsku deklaraciju**¹⁸. Deklaracija sadrži ukupno osam milenijskih razvojnih ciljeva, čiji bi rok implementacije, odnosno ostvarivanja, trebao biti do 2015. godine, a usmjereni su prema zaštiti zdravlja majki i djece te globalno ističu važnost smanjenja smrtnosti majki u trudnoći, porodu ili babinjama te smrtnosti djece u prvim danima života i kroz dojenačko razdoblje:

1. eliminiranje visoke stope siromaštva i gladi;
2. univerzalnost osnovnog obrazovanja;
3. promoviranje ravnopravnosti spolova i boljeg položaja žena;
4. reduciranje stope umiranja djece;
5. poboljšanje zdravlja žena u reproduktivnoj dobi;
6. borba protiv HIV-a / AIDS-a, malarije i drugih bolesti;
7. osiguranje održivosti prirodne sredine;
8. razvijanje globalnog partnerstva za razvoj.

Sve države članice Ujedinjenih nacija obavezne su dostavljati godišnji Nacionalni izvještaj o provedbi ciljeva Milenijske deklaracije¹⁹ – Millennium Development Goals Report. Takvu obavezu preuzela je i Bosna i Hercegovina.

Osim toga, važni međunarodni dokumenti u oblasti zaštite temeljnog zdravlja djece su:

- **UN Globalna strategija za zdravlje žena i djece iz 2010. godine**²⁰
- **Globalna strategija o hranjenju dojenčadi i male djece**²¹
- **Innocenti deklaracija o hranjenju dojenčadi i male djece iz 2005. godine**²²
- **Globalna Strategija za prehranu, tjelesnu aktivnost i zdravlje** – (Svjetska zdravstvena organizacija, 2004. godina)

¹⁷ Tačke 9.,10.,11. i 12. preciziraju prioritetne ciljeve u smislu prevencije, saniranja i iskorjenjivanja konkretnih bolesti, kao što su ospice, dječija paraliza, tetanus, tuberkuloza, hripavac, difterija, gastrointestinalne infektivne i parazitarne bolesti, upala pluća i ostale akutne upale disajnog sistema, koje se mogu spriječiti cijepljenjem i/ili liječiti jeftinim dostupnim lijekovima, a koje svake godine uzrokuju većinu od 14 milijuna smrtnih slučajeva djece mlađe od pet godina. Slijedi malarija i prijetnja pandemije stečenog sindroma nedostatka imuniteta HIV / AIDS te bolest uzrokovana nametnikom *Dracunculus medinensis*.

¹⁸ Donesenu na 55. zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih nacija 2000. godine.

¹⁹ Svrha MDGR je njihovo povezivanje s drugim nacionalnim strategijama, identifikiranje nacionalnih prioriteta u određenim područjima i određivanje indikatora za praćenje realizacije definiranih programa za Bosnu i Hercegovinu.

²⁰ Strategija navodi ključna područja u kojima je hitno potrebna akcija kako bi se poboljšala finansijska sredstva, jačanje politike i pružanje usluga. To su: izrada zdravstvenih planova, uspostavljanje integriranog sistema pružanja zdravstvenih usluga u kojem bi žene i njihova djeca mogli pristupiti prevenciji, liječenju i njegi, kada i gdje je to potrebno, jači zdravstveni sistem, s dovoljnim brojem kvalificiranih zdravstvenih radnika u svojoj jezgri, inovativni pristupi finansiranja, razvoja proizvoda i učinkovitog pružanja zdravstvenih usluga, poboljšano praćenje i vrednovanje rezultata u svrhu osiguranja odgovornosti svih sudionika u zdravstvenom sistemu.

²¹ http://www.unicef.org/nutrition/files/innocenti2005m_FINAL_ARTWORK_3_MAR.pdf (20. februara 2011.)

²² [http://www.who. int/hpr/ar chive/docs/ja karta/eng -lish. html](http://www.who.int/hpr/ar chive/docs/ja karta/eng -lish. html).

- **Deklaracija o upravljanju promicanjem zdravlja u 21. stoljeću**²³ postulira: “Promocija zdravlja je ključna investicija.”
- **Deklaracija o promicanju prava pacijenata u Evropi**²⁴
- **Deklaracija o posvećenosti borbi protiv HIV-a / AIDS-a**²⁵ kojom su se vlade država obavezale da implementiraju mjere za zaštitu od rizika HIV-a, i to kroz pružanje zdravstvene zaštite i zdravstvenih usluga, uključujući i seksualno i reproduktivno zdravlje, te putem preventivne edukacije koja promovira rodnu ravnopravnost unutar kulturno i rodno osjetljivog okvira.
- **Strategija o reproduktivnom zdravlju** Svjetske zdravstvene organizacije iz 2004. godine kojom je definirano pet glavnih problema reproduktivnog zdravlja i to: poboljšanje prijevorođajne, porođajne i postporođajne zaštite; pružanje visokokvalitetnih usluga planiranja porodice, uključujući usluge za liječenje neplodnosti; eliminiranje rizičnog pobačaja; borba sa spolno prenosivim bolestima i promoviranje seksualnog zdravlja. Također, predstavljeno je i pet područja djelovanja: jačanje kapaciteta zdravstvenog sistema, poboljšanje informacija pri određivanju prioriteta, mobiliziranje političke volje, stvaranje pratećih pravnih okvira i poboljšanje monitoringa, evaluacije i praćenja odgovornosti.

Na nivou Bosne i Hercegovine usvojene su sljedeće strategije u oblasti zdravlja i zdravstvene zaštite žena i djece:

- Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine (2011-2014);
- Strateški plan razvoja zdravstva u Federaciji Bosne i Hercegovine 2008-2018²⁶;
- Strategija primarne zdravstvene zaštite u Republici Srpskoj;

²³ The Jakarta Declaration on Leading Health Promotion into the 21st Century, Fourth International Conference on Health Promotion.

²⁴ Svjetska zdravstvena organizacija, Ured za Evropu, donijela je ovu deklaraciju sredinom devedesetih godina 20. stoljeća.

²⁵ Usvojena na Posebnom zasjedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o HIV-u / AIDS-u u junu 2001. godine.

²⁶ Svrha dokumenta je jasno definiranje vizije i ciljeva za razvoj savremenog, kvalitetnog, racionalnog i ekonomski održivog zdravstva, što prema ocjenama mnogih domaćih i međunarodnih stručnjaka podrazumijeva uspostavu integrirane zdravstvene zaštite uz istovremenu učinkovitu kontrolu kvaliteta i potrošnje, te odgovorno upravljanje raspoloživim resursima.

- Politika za unapređenje ranog rasta i razvoja u Federaciji Bosne i Hercegovine;
- Politika za unapređenje ranog rasta i razvoja u Republici Srpskoj za period 2011-2016. godine;
- Politika za unapređenje ishrane djece u Federaciji Bosne i Hercegovine²⁷;
- Strategija za unapređenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava u Federaciji Bosne i Hercegovine (2010-2019. godine)²⁸;
- Politika i strategija zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja u Federaciji Bosne i Hercegovine (2012-2020.);
- Strategija mladi i zdravlje Federacije Bosne i Hercegovine, s Politikom za zdravlje mladih Federacije Bosne i Hercegovine;
- Akcioni plan za borbu protiv zloupotrebe opojnih droga u Federaciji Bosne i Hercegovine 2012-2013. godine.

²⁷ Politika definira kao prioritetne pravce djelovanja podizanje javne svijesti, osiguranje dostupnih i kvalitetnih usluga i informacija, provedbu integriranih programa, edukaciju, sigurno i zdravo snabdijevanje hranom te unapređenje sistema praćenja i evaluacije.

²⁸ Strategija se bazira na osnovnim prioritetima u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, a to su:

1. prijeporođajna, porođajna i poslijeporođajna zaštita;
2. planiranje porodice uključujući i usluge u slučaju neplodnosti;
3. prekidi trudnoće;
4. sprečavanje širenja seksualno prenosivih infekcija, uključujući i HIV;
5. maligna oboljenja reproduktivnih organa;
6. promoviranje seksualnog zdravlja i prava;
7. promocija reproduktivnih prava;
8. kontinuirana edukacija;
9. uloga NVO sektora.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori

Indikatori

ZDRAVLJE I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA²⁹ (član 24.)

Zdravstvena politika i socijalno-ekonomski indikatori.

1.	Procent BDP-a koji se izdvaja za zdravstvenu zaštitu.
2.	Udio zdravstva kao dijela javne potrošnje.
3.	Procentualni udio zdravstva u ukupnim rashodima jedinice lokalne samouprave (za primarnu zdravstvenu zaštitu).
4.	Ukupno izdvajanje za zdravstvenu zaštitu djece.
5.	Ustavi i zakoni u oblasti zdravstvenog osiguranja i zaštite, kao i socijalne zaštite, priznaju svakom djetetu pravo na bezuvjetno zdravstveno osiguranje i zdravstvenu zaštitu.
6.	Dosljednose primjenjuju pozitivni zakonski propisi o zdravstvenom osiguranju u praksi, u vezi s ostvarivanjem bezuvjetnog prava na zdravstveno osiguranje djece.
7.	U primarnim zdravstvenim ustanovama provode se informativne kampanje za roditelje o pravima djece u sistemu zdravstvene zaštite i načinima njihovog ostvarivanja.
8.	Obuhvat djece zdravstvenim osiguranjem, raščlanjeno prema načinima stjecanja prava na zdravstveno osiguranje (preko roditelja / staratelja, redovnog školovanja, sistema socijalne zaštite, nezaposlenosti i sl.).
9.	Broj djece koja nemaju zdravstveno osiguranje (raščlanjeno po spolu, starosnoj dobi, općini, pripadnosti ranjivoj kategoriji).

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Ministarstva finansija.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Ministarstva finansija.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Ministarstva finansija.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Ministarstva finansija; lokalne zajednice.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Ustavi i zakoni u oblasti socijalne zaštite.	Desk analiza.
Nadležna ministarstva u oblasti zdravstvene zaštite; zavodi za zdravstveno osiguranje; NVO; ombudsmeni za djecu.	Desk analiza; upitnici za dostavu podataka; intervjui.
Nadležna ministarstva u oblasti zdravstva; domovi zdravlja; zavodi za zdravstveno osiguranje; NVO; UNICEF; WHO; UNDP; konsultacije s roditeljima.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka; intervjui; fokus grupe s roditeljima.
Zavodi zdravstvenog osiguranja; zavodi za statistiku; UNICEF; UNDP; WHO.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad; NVO; UNICEF; UNDP; WHO; ombudsmeni za djecu; zavodi za statistiku; roditelji.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka; fokus grupe s roditeljima.

29 1. Državne stranke priznaju djetetu pravo na uživanje najviše moguće razine zdravlja i na olakšice u pogledu ozdravljenja i oporavka. Države stranke nastojat će osigurati da nijednom djetetu ne bude uskraćeno njegovo pravo pristupa zdravstvenim službama.

2. Države stranke zalagat će se za potpuno ostvarenje tog prava i naročito preduzimati odgovarajuće mjere:

- a) za smanjenje smrtnosti novorođenčadi i djece;
- b) za pružanja potrebne zdravstvene pomoći i zdravstvene njega svakom djetetu, s težištem na jačanju primarne zdravstvene zaštite;
- c) za suzbijanje bolesti i nehranjenosti u okvirima primarne zdravstvene zaštite primjenom, inter alia, jednostavno dostupne tehnologije te osiguranjem odgovarajuće hranjive prehrane i pročišćene pitke vode, imajući na umu opasnosti i rizike od zagađenosti okoliša;
- d) za osiguranje prenatalne i postnatalne zdravstvene zaštite majki;
- e) za pružanje obavijesti, obrazovanja i potpore u korištenju temeljnih spoznaja o dječijem zdravlju i prehrani, prednostima dojenja, ličnoj higijeni i čistoci okoliša te sprečavanju nezgoda svim slojevima zajednice, posebno roditeljima i djeci;
- f) za razvoj preventivne zdravstvene zaštite, savjetovaništva za roditelje te obrazovanja i službi za planiranje porodica.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
10.	Broj, procent djece koja plaćaju participaciju za zdravstvenu zaštitu (raščlanjeno po općini).
11.	Broj, procent djece za koju se sufinansiraju troškovi participacije za zdravstvenu zaštitu (raščlanjeno po općini, pripadnosti ranjivoj grupi).

Smanjenje smrtnosti novorođenčadi i djece

1.	Postoji li politika smanjenja smrtnosti novorođenčadi i djece.
2.	Stopa materinskog mortaliteta.
3.	Broj, procent smrtnosti novorođenčadi.
4.	Broj, procent smrtnosti dojenčadi mlađe od godinu dana (raščlanjeno po selo / grad i po ugroženim grupama – Romi, djeca s invaliditetom, djeca iz siromašnih porodica).
5.	Broj, procent smrtnosti djece mlađe od pet godina (raščlanjeno po selo / grad, ugroženim grupama – Romi, djeca s invaliditetom, djeca iz siromašnih porodica)
6.	Broj, procent novorođene djece do 2.500 grama.
7.	Procent, broj novorođenčadi kojima je urađen skrining na fenilketonuriu, hipotireozu i adrenalnu hiperplaziju.

Suzbijanje bolesti i neuhranjenosti u okvirima primarne zdravstvene zaštite

1.	Broj, procent oboljele djece od morbila i poliomijelitisa i broj smrtnih slučajeva.
2.	Broj i procent djece oboljele od TBC (raščlanjeno po općinama, starosnim grupama, spolu, pripadnosti ugroženim grupama – Romi, izbjegla i raseljena djeca, djeca s invaliditetom, djeca povratnici).
3.	Broj, procent djece oboljele od akutnih respiratornih infekcija (raščlanjeno po općinama, starosti, pripadnosti ugroženim grupama).
4.	Broj, procent djece oboljelih od malignih oboljenja (raščlanjeno po spolu, starosti, općini, ranjivim grupama).

Izvori za prikupljanje podataka

Metode prikupljanja podataka

Zavodi zdravstvenog osiguranja.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva u oblasti socijalne zaštite i boračke zaštite;
centri za socijalni rad;
jedinice lokalne samouprave;
NVO.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva i socijalne zaštite.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
zavodi za javno zdravstvo.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
zavodi za javno zdravstvo.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
zavodi za javno zdravstvo.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
zavodi za javno zdravstvo.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
zavodi za javno zdravstvo.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
zavodi za javno zdravstvo.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
zavodi za javno zdravstvo.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
zavodi za javno zdravstvo.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
zavodi za javno zdravstvo.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
zavodi za javno zdravstvo.

Upitnik za dostavu podataka.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
5.	Broj i procent jednogodišnjaka cijepljenih protiv boginja po programu obavezne vakcinacije (raščlanjeno po spolu, selo / grad, romska djeca, djeca s invaliditetom i druge marginalizirane grupe djece).
6.	Udio djece cijepljene protiv BCG, DTP, OPV i hepatitisa B (%).
7.	Broj i procent djece starije od tri godine koja se prvi put vakciniraju (raščlanjeno po spolu, selo / grad, djeca iz ranjivih grupa).
8.	Postoji li zakonska obaveza obavljanja sistematskih pregleda predškolske djece, broj djece koja je obavila sistematski pregled, broj djece kod kojih su na tom pregledu uočene teškoće u somatskom, duševnom, neurološkom razvoju, stanje uhranjenosti, poremećaji vida, sluha, govora, ortopedske anomalije.
9.	Izrađeni klinički putevi i kliničke vodilje i uvedeni u praksu za oboljenja koja su vodeći uzroci smrti djece.
10.	Programi i javne kampanje o prevenciji zaraznih bolesti, opasnostima i rizicima kod djece.
11.	Broj zdravstvenih predškolskih i školskih dispanzera u urbanim i ruralnim sredinama.
12.	Broj pedijatara u predškolskim dispanzerima i školskim dispanzerima (raščlanjenim po općinama).
13.	Broj timova porodične medicine (raščlanjeno po općinama).
14.	Broj dječijih psihologa i defektologa u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.
15.	Broj doktora stomatologije u preventivnoj zdravstvenoj zaštiti djece.
16.	Broj centara za rani rast i razvoj djeteta te broj djece koja koriste usluge, kao i vrsta usluga koje se nude; broj stručnjaka prema broju djece.
17.	Broj patronažnih službi (raščlanjene po općinama).
18.	Broj stomatoloških ambulanti za zaštitu u preventivnoj zdravstvenoj zaštiti djece i trudnica (raščlanjeno po općinama).

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Nadležna ministarstva zdravstva; zavodi za javno zdravstvo.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva zdravstva; zavodi za javno zdravstvo.	Desk analiza.
Nadležna ministarstva zdravstva; zavodi za javno zdravstvo.	Upitnik za dostavu podataka.
Zakoni o predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju; nadležna ministarstva zdravstva; nadležna ministarstva obrazovanja; zavodi za javno zdravstvo.	Desk analiza; Upitnik za dostavu podataka.
Zavodi za javno zdravstvo; strukovna udruženja; Svjetska zdravstvena organizacija.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka; intervjui.
Zavodi za javno zdravstvo; nadležna ministarstva zdravstva.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva zdravstva.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva zdravstva.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva zdravstva; zavodi za zdravstveno osiguranje.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva zdravstva.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva zdravstva.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva zdravstva; UNICEF.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva zdravstva.	Upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva zdravstva.	Upitnik za dostavu podataka.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
19.	Broj i procent djece obuhvaćene zdravstvenim uslugama dispanzera za predškolsku djecu (raščlanjeno po spolu, selo / grad, romska djeca, djeca s invaliditetom).
20.	Broj i procent djece obuhvaćene zdravstvenim uslugama dispanzera za školsku djecu (raščlanjeno po spolu, selo / grad, romska djeca, djeca s invaliditetom).
21.	Broj i procent djece obuhvaćene uslugama Centra za rani rast i razvoj (raščlanjeno po spolu, selo / grad, romska djeca, djeca s invaliditetom).
22.	Broj i procent djece obuhvaćene uslugama stomatoloških ambulanti (raščlanjene po spolu, selo / grad, romska djeca, djeca s invaliditetom).
23.	Broj i procent djece koja su bila obuhvaćena uslugama patronažnih timova (raščlanjeno po selo / grad, pripadnosti određenim ranjivim grupama).
24.	Edukativne i informativne kampanje za djecu od predškolskog do kraja srednjoškolskog uzrasta o značaju i načinima očuvanja psihofizičkog zdravlja.
25.	Postoje li edukacije za zdravstvene radnike u primarnoj zdravstvenoj zaštiti o komunikaciji s djecom i roditeljima (broj edukacija i obučeni zdravstvenih radnika, razvrstano po grad / selo, po odjelima i sl.).

Osiguranje prenatalne i postnatalne zdravstvene zaštite majki.

1.	Zakonom utvrđeno pravo trudnica na bezuvjetni / univerzalni pristup zdravstvenoj zaštiti.
2.	Broj dispanzera za zaštitu žena (selo / grad).
3.	Broj ginekologa u dispanzerima za žene.
4.	Broj žena koje su primile preporučenu zaštitu tokom trudnoće (selo / grad).
5.	Prevalencija sideropenijske anemije ¹³ kod žena u generativnom periodu.
6.	Procent porođaja kojima je prisustvovalo kvalificirano medicinsko osoblje.
7.	Broj smrtnosti majki pri porodu.

Izvori za prikupljanje podataka

Metode prikupljanja podataka

Nadležna ministarstva zdravstva.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva i obrazovanja;
zavodi za javno zdravstvo; nastavnici, djeca.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka; fokus grupe.

Nadležna ministarstva zdravstva;
strukovna udruženja;
Svjetska zdravstvena organizacija.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka;
intervjui.

Zakoni o zdravstvenom osiguranju i zdravstvenoj zaštiti.

Desk analiza.

Nadležna ministarstva zdravstva.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
privatne zdravstvene ginekološke ordinacije / klinike.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
zavodi za statistiku.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva.

Upitnik za dostavu podataka.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
8.	Broj, procent adolescenata koji su seksualno aktivni i koriste pouzdane metode kontracepcije.
9.	Specifična stopa namjernog prekida maloljetničke trudnoće (disagregacija: 15-18 godina, pripadnosti ranjivoj grupi).
10.	Mjere i programi prevencije i smanjenja spolno prenosivih bolesti kod adolescenata, hepatitisa B i C i HIV infekcija.
11.	Incidenca spolno prenosivih bolesti kod adolescenata, hepatitis B i C (raščlanjeno po starosnim grupama (12-15 godina, 15-18 godina: spolu, mjestu, pripadnosti određenoj vulnerabilnoj grupi).
12.	Prevalencija seksualno prenosivih infekcija, HIV infekcija, maloljetničkih trudnoća, prekida trudnoća (raščlanjeno po spolu, starosnim grupama 12-14 godina i 15-18 godina, mjestu, učestalosti korištenja).
13.	Prevalencija zloupotrebe psihoaktivnih supstanci među mladima (duhan, alkohol, droga i druge psihoaktivne supstance) – raščlanjeno po spolu, starosnim grupama 12-14 godina i 15-18 godina, mjestu, učestalosti korištenja.
<p><i>Informiranost i podrška u korištenju temeljnih spoznaja o dječijem zdravlju i prehrani, prednostima dojenja, ličnoj higijeni i čistoći okoliša te sprečavanju nezgoda svim slojevima zajednice, osobito roditeljima i djeci.</i></p>	
1.	Da li postoji nacionalni program promicanja dojenja i podsticanja zdrave ishrane djece.
2.	Procent djece mlađe od šest mjeseci koja doje.
3.	Prevalencija pothranjenosti među djecom (raščlanjeno po starosti, općini / opštini, ugroženim grupama).
4.	Procent pravovremenog uvođenja dopunske hrane kod dojenčadi.
5.	Postoji li i vodi li se redovna evidencija o malokrvnosti trudnica, porodilja i njihovih beba od strane nadležnih institucija.

Izvori za prikupljanje podataka

Metode prikupljanja podataka

Zavodi za javno zdravstvo;
NVO;
UNDP;
centri za mlade.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka;
intervju sa NVO.

Nadležna ministarstva zdravstva.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
NVO;
UNDP.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležno ministarstvo zdravstva;
NVO;
UNDP.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležno ministarstvo zdravstva;
NVO;
UNDP.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležno ministarstvo zdravstva;
zavodi za javno zdravstvo;
NVO.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Ministarstvo civilnih poslova; nadležna ministarstva
socijalne zaštite;
UNICEF;
strukovne NVO.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka;
intervju.

Nadležna ministarstva zdravstva; zavodi za javno
zdravstvo.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
zavodi za javno zdravstvo.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva;
zavodi za javno zdravstvo.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva zdravstva.

Upitnik za dostavu podataka.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
6.	Prevalencija sideropenijske anemije kod djece do godine dana i 1-5 godina.
7.	Prevalencija gojaznosti među djecom.
8.	Postoje li standardi i normativi zdrave prehrane, uključujući preporučene dnevne količine energije i prehrambenih makronutrijenata te vitamina i minerala, dozvoljene aditive i konzervanse za predškolske ustanove.
9.	Programi i kampanje za podsticanje na dojenje i zdravu ishranu dojenčadi.
10.	Da li se provode javne kampanje o zdravoj i pravilnoj ishrani kod djece, ličnoj higijeni i čistoći okoliša.
11.	Osiguranje dostupnih i kvalitetnih usluga, savjeta i informacija budućim trudnicama, trudnicama, majkama i djeci, kao i provođenje integriranih programa i aktivnosti za unapređenje ishrane djece.
12.	Nastavni planovi i programi imaju sadržaje o zdravoj i pravilnoj ishrani kod djece, ličnoj higijeni i čistoći okoliša.
13.	Postoje li institucionalni informativno-edukativni programi edukacije djece i roditelja u obrazovnim institucijama o pravilnoj i zdravoj ishrani, ličnoj higijeni i čistoći okoliša.
14.	Broj, procent djece koja koriste adekvatne sanitarne čvorove, kako u svojim domovima tako i u institucijama u kojima borave ili su na smještaju.
15.	Broj, procent djece koja koriste sigurne izvore pitke vode, kako u svojim domovima tako i u institucijama u kojima borave ili su na smještaju.
16.	Broj nesretnih slučajeva djece sa smrtnim ishodom na ukupnu populaciju (0-3, 4-6, 7-14, 15-18 godina).

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Nadležna ministarstva zdravstva; zavodi za javno zdravstvo.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Zavodi za javno zdravstvo.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva obrazovanja; UNICEF; agencija za sigurnost hrane; zavodi za javno zdravstvo.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva zdravstva i socijalne zaštite; zavodi za javno zdravstvo; NVO; WHO; UNICEF.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Nadležna ministarstva zdravstva i socijalne zaštite i okoliša; zavodi za javno zdravstvo; NVO; WHO; UNICEF.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Agencija za predškolsko, osnovnoškolsko i srednjo- školsko obrazovanje; ministarstva obrazovanja.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Ministarstva obrazovanja; zavodi za javno zdravstvo.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Zavodi za statistiku.	Bilteni.
Zavodi za javno zdravstvo; zavodi za statistiku.	Upitnik za dostavu podataka; bilteni.
Zavod za javno zdravstvo; zavod za statistiku.	Upitnik za dostavu podataka; bilteni.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
<i>Razvoj preventivne zdravstvene zaštite, savjetovališta za roditelje te obrazovanja i službi za planiranje porodice.</i>	
1.	Zakonom utvrđena obaveza bračnog savjetovanja prije zaključivanja braka.
2.	Usluga za pružanje savjetovanja za mlade, brak i porodicu kao dio sistema socijalne zaštite.
3.	Broj savjetovališta za mlade, brak i porodicu (raščlanjeno selo / grad).
4.	Broj pruženih usluga u savjetovalištu (razvrstano po temi usluge).
5.	Postoje li mobilni savjetodavni timovi stručnjaka za ruralna, udaljena područja.
6.	U programskoj shemi javnih RTV servisa kroz edukativne emisije promiče se odgovorno roditeljstvo.

Izvori za prikupljanje podataka

Metode prikupljanja podataka

Porodični zakon;
centri za socijalni rad.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva socijalne zaštite.

Desk analiza.

Nadležno ministarstvo socijalne zaštite;
NVO.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Savjetovališta za mlade, brak i porodicu.

Upitnik za dostavu podataka.

Nadležna ministarstva socijalne zaštite.

Upitnik za dostavu podataka.

Javni RTV servisi.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

VI. SOCIJALNA ZAŠTITA

UVOD

Socijalna zaštita osigurava javnu i solidarnu društvenu pomoć pojedincima i društvenim grupama kojima je ta pomoć najpotrebnija. Socijalna zaštita trebala bi biti sektor koji osigurava zadovoljavanje osnovnih životnih potreba osobama koje svoju socijalnu sigurnost nisu uspjele samostalno ostvariti. Djelovanjem ovog sistema ostvaruje se humana i socijalna dimenzija države i društva.

Pravo na socijalnu zaštitu djece uređeno je članom 26. Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta kao osnovnog i univerzalnog međunarodnog dokumenta u oblasti zaštite prava djeteta. Članom 26. Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta propisana je obaveza *“države stranke da svakom djetetu prizna pravo na socijalnu sigurnost, uključujući socijalno osiguranje, te da preduzme potrebne mjere za puno ostvarenje ovoga prava u skladu s nacionalnim zakonodavstvom. Te povlastice trebale bi se jamčiti glede mogućnosti i uvjeta u kojima žive dijete i osobe koje su odgovorne za brigu o njemu, kao i svake druge okolnosti povezane sa zahtjevom za dobivanjem povlastica kojega podnosi dijete ili neko u njegovo ime”*.

U septembru 2000. godine Ujedinjene nacije usvojile su **Milenijsku deklaraciju**³⁰. Deklaracija sadrži ukupno osam milenijskih razvojnih ciljeva, čiji bi rok implementacije, odnosno ostvarivanja, trebao biti do 2015. godine, a usmjereni su prema zaštiti zdravlja majki i djece te globalno ističu važnost smanjenja smrtnosti majki tokom trudnoće, poroda ili babina te smrtnosti djece u prvim danima života i kroz dojenačko razdoblje:

1. eliminiranje visoke stope siromaštva i gladi;
2. univerzalnost osnovnog obrazovanja;
3. promoviranje ravnopravnosti spolova i boljeg položaja žena;
4. reduciranje stope umiranja djece;
5. poboljšanje zdravlja žena u reproduktivnoj dobi;
6. borba protiv HIV-a / AIDS-a, malarije i drugih bolesti;

³⁰ Donesen na 55. zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih nacija 2000. godine.

7. osiguranje održivosti prirodne sredine;
8. razvijanje globalnog partnerstva za razvoj.

Sve države članice Ujedinjenih nacija obavezne su dostavljati godišnji Nacionalni izvještaj o provedbi ciljeva Milenijske deklaracije³¹ – Millennium Development Goals Report. Takvu obavezu preuzela je i Bosna i Hercegovina.

S ciljem razvoja politike socijalnog uključivanja djece Bosna i Hercegovina je usvojila niz strateških dokumenata u oblasti socijalne zaštite ove kategorije stanovništva od kojih ističemo:

- Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine (2011-2014);
- Okvirna politika za unapređenje ranog rasta i razvoja u Bosni i Hercegovini;
- Strategija socijalnog uključivanja u Bosni i Hercegovini³²;
- Strateški plan za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u Federaciji Bosne i Hercegovine (2013-2017);
- Politika za unapređenje ranog rasta i razvoja u Federaciji Bosne i Hercegovine;
- Politika za unapređenje ranog rasta i razvoja u Republici Srpskoj za period 2011-2016. godine;
- Politika za unapređenje ishrane djece u Federaciji Bosne i Hercegovine³³;
- Smjernice za prepoznavanje socijalno isključenih kategorija djece u Bosni i Hercegovini;
- Strategija za razvoj porodice u Republici Srpskoj (2009-2014).

³¹ Svrha MDGR je njihovo povezivanje s drugim nacionalnim strategijama, identificiranje nacionalnih prioriteta u određenim područjima i određivanje indikatora za praćenje realizacije definiranih programa za Bosnu i Hercegovinu.

³² Strategija socijalnog uključivanja bit će osnova za razvoj politika socijalnog uključivanja i za pripremu ostalih dokumenata koji će biti uvjet u sljedećim fazama procesa evropskih integracija. Šest osnovnih ciljeva strategije socijalnog uključivanja su:

- socijalna politika u funkciji zapošljavanja;
- poboljšanje položaja porodica s djecom;
- poboljšanje obrazovanja;
- poboljšanje zdravstvene zaštite;
- poboljšanje penzione politike;
- poboljšanje položaja osoba s invaliditetom.

³³ Politika definira kao prioritetne smjerove djelovanja podizanje javne svijesti, osiguranje dostupnih i kvalitetnih usluga i informacija, provedbu integriranih programa, edukaciju, sigurno i zdravo snabdijevanje hranom te unapređenje sistema praćenja i evaluacije.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
SOCIJALNA ZAŠTITA³⁴ (član 26.)	
1.	Zakonom utvrđeno pravo na socijalnu zaštitu porodica s djecom koja žive u stanju socijalne potrebe, oblici i vrste.
2.	Da li se važeći zakoni o socijalnoj i dječijoj zaštiti u vezi s ostvarivanjem prava iz oblasti zaštite porodica s djecom-dječijom zaštitom primjenjuju u praksi.
3.	Broj kantona koji nemaju zakona u oblasti dječije zaštite i broj djece kojima je zbog toga uskraćeno pravo na socijalnu zaštitu.
4.	Da li je pravo na socijalnu zaštitu zasnovano na socijalnoj potrebi ili na pripadnosti određenim kategorijama.
5.	Da li postoji zagarantirani osnovni minimalni paket socijalnih davanja jednak na cijelom području Bosne i Hercegovine.
6.	Da li su uputstva za ostvarivanje prava iz oblasti dječije zaštite javno dostupna.
7.	Postoje li politike za smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti djece.
8.	Procent BDP koji se izdvaja za socijalnu zaštitu.
9.	Udio razvojnih programa za socijalnu zaštitu djece u ukupnim rashodima za socijalnu zaštitu.
10.	Udio socijalne zaštite kao dijela javne potrošnje.
11.	Ukupno izdvajanje za socijalnu zaštitu djece.
12.	Udio finansijskih sredstava koja primaju porodice s djecom ispod linije siromaštva u ukupnim finansijskim sredstvima namijenjenim za socijalnu zaštitu.
13.	Da li se osiguravaju potrebna budžetska sredstva za realizaciju svih prava iz oblasti socijalne i dječije zaštite.
14.	Broj, procent obuhvata djece pravima iz socijalne dječije zaštite, raščlanjeno po administrativnim jedinicama, spolu, starosnim grupama i ranjivim kategorijama djece.
15.	Broj jedinica lokalne samouprave koja daju proširena prava iz socijalne zaštite, obim i vrste tih davanja.
16.	Da li se prava iz oblasti socijalne zaštite redovno isplaćuju, kasne do 3 mjeseca, kasne od 4 do 6 mjeseci, kasne preko 6 mjeseci (razvrstano po pravima i raščlanjeno po općinama, kantonima i entitetu, odnosno distriktu).

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Zakoni o socijalnoj i dječijoj zaštiti.	Desk analiza.
Ministarstva socijalne zaštite.	Desk analiza; upitnik o dostavi podataka.
Ministarstva socijalne zaštite; ombudsmeni za djecu; NVO.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka; intervju.
Ministarstva socijalne zaštite; NVO.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Ministarstva socijalne politike.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Centri za socijalni rad; porodice s djecom.	Upitnik za dostavu podataka; intervju.
Ministarstvo za ljudska prava; ministarstva socijalne zaštite.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Ministarstva finansija.	Upitnik za dostavu podataka.
Ministarstva finansija.	Upitnik za dostavu podataka.
Ministarstva finansija.	Upitnik za dostavu podataka.
Ministarstva finansija.	Upitnik za dostavu podataka.
Ministarstva finansija.	Upitnik za dostavu podataka.
Ministarstva socijalne zaštite; fond za dječiju zaštitu.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.
Ministarstva socijalne zaštite.	Upitnik za dostavu podataka.
Lokalne zajednice.	Upitnik za dostavu podataka.
Ministarstva socijalne zaštite; fond dječije zaštite.	Desk analiza; upitnik za dostavu podataka.

³⁴ Države stranke svakom djetetu priznat će pravo na socijalnu sigurnost, uključujući socijalno osiguranje, te će poduzeti potrebne mjere za potpuno ostvarenje ovoga prava u skladu s nacionalnim zakonodavstvom. Te povlastice trebale bi se garantirati u pogledu mogućnosti i uvjeta u kojima žive djeteta i osobe koje su odgovorne za brigu o njemu, kao i svake druge okolnosti povezane sa zahtjevom za dobivanjem povlastica koji podnosi djeteta ili neko u njegovo ime.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
17.	Kantoni i entiteti koji ne isplaćuju pojedina prava iz oblasti socijalne zaštite djece – dječije zaštite (razvrstano po pravima).
18.	Broj djece koja žive u porodicama u kojima oba roditelja ne rade, raščlanjeno po administrativnim jedinicama, spolu, starosnim grupama i ranjivim kategorijama djece.
19.	Broj djece koja žive ispod linije siromaštva a ne primaju socijalna davanja, raščlanjeno po administrativnim jedinicama, spolu, starosnim grupama i ranjivim kategorijama djece.
20.	Broj porodica s djecom koja imaju ukupne prihode manje od polovine potrošačke korpe u Bosni i Hercegovini u protekloj godini (raščlanjeno po administrativnim jedinicama, spolu, starosnim grupama: 0-5 godina, 6-14 godina i 15-18 godina, ranjivim kategorijama djece: izbjegla i raseljena lica, povratnici, Romi).
21.	Broj porodica s djecom koje su korisnici javne kuhinje (raščlanjeno po administrativnim jedinicama, spolu, starosnim grupama: 0-5 godina, 6-14 godina i 15-18 godina, ranjivim kategorijama djece: izbjegla i raseljena lica, povratnici, Romi).
22.	Broj djece korisnika tuđe njege i pomoći (raščlanjeno po administrativnim jedinicama, spolu, starosnim grupama: 0-5 godina, 6-14 godina i 15-18 godina, ranjivim kategorijama djece: izbjegla i raseljena lica, povratnici, Romi).
23.	Broj djece koja primaju dječiji dodatak (raščlanjeno po administrativnim jedinicama, spolu, starosnim grupama: 0-5 godina, 6-14 godina i 15-18 godina, ranjivim kategorijama djece: izbjegla i raseljena lica, povratnici, Romi, djeca nezaposlenih roditelja) i visina iznosa dodatka.
24.	Broj djece koja koriste uvećan dječiji dodatak (raščlanjeno po osnovama primanja, administrativnim jedinicama, spolu, starosnim grupama: 0-5 godina, 6-14 godina i 15-18 godina, ranjivim kategorijama djece: izbjegla i raseljena lica, povratnici, Romi) i visina iznosa uvećanog dodatka.
25.	Broj porodica s djecom koji su korisnici stalne novčane pomoći (raščlanjeno po administrativnim jedinicama, spolu, starosnim grupama: 0-5 godina, 6-14 godina i 15-18 godina, ranjivim kategorijama djece: izbjegla i raseljena lica, povratnici, Romi), visina iznosa pomoći i prosjek primanja po članu domaćinstva.

Izvori za prikupljanje podataka

Ministarstva socijalne zaštite;
fond dječije zaštite;
NVO.

Metode prikupljanja podataka

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Centri za socijalni rad;
zavodi za zapošljavanje.

Upitnik za dostavu podataka.

Centri za socijalni rad.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Ministarstva socijalne zaštite;
centri za socijalni rad;
zavodi za statistiku.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Centri za socijalni rad;
javne kuhinje.

Upitnik za dostavu podataka.

Centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Ministarstva socijalne zaštite;
centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Ministarstva socijalne zaštite;
centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Centri za socijalni rad.

Upitnik za dostavu podataka.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
26.	Refleksija novčanih socijalnih davanja na život porodica s djecom.
27.	Mjere koje država preduzima u socijalnoj podršci ženama porodicama, vrste, oblik i iznos naknade u entitetu / kantonu / distriktu, broj žena koje primaju naknadu.
28.	Broj djece koja su korisnici prava na odmor i rekreaciju (razvrstano po pravu, spolu, starosnoj grupi: 0-5 godina, 6-14 godina i 15-18 godina, ranjivim kategorijama djece: izbjegla i raseljena lica, povratnici, Romi, djeca s invaliditetom).
29.	Broj djece iz porodica u stanju socijalne potrebe uključene u ustanove predškolskog odgoja čiji se smještaj finansira iz budžeta socijalne zaštite (raščlanjeno po administrativnim jedinicama, spolu, ranjivim kategorijama djece: izbjegla i raseljena lica, povratnici, Romi, nezaposleni roditelji).
30.	Broj djece korisnika socijalne zaštite koja koriste usluge centara za dnevni boravak djece (raščlanjeno po administrativnim jedinicama, spolu, starosnim grupama: 0-5 godina, 6-14 godina i 15-18 godina, ranjivim kategorijama djece: izbjegla i raseljena lica, povratnici, Romi, nezaposleni roditelji).
31.	Programi i informativne kampanje u vezi s pristupom ostvarivanja prava iz dječije zaštite.
32.	Broj centara za socijalni rad (razvrstano po administrativnim jedinicama) i broj obuhvaćene djece.
33.	Da li centri za socijalni rad ispunjavaju i primjenjuju normative i standarde za funkcioniranje centara, kadrovska opremljenost (broj socijalnih radnika i psihologa u centrima za socijalni rad po glavi stanovnika, raščlanjeno po općinama).

Izvori za prikupljanje podataka**Metode prikupljanja podataka**

Roditelji i djeca.

Fokus grupe.

Ministarstva socijalne zaštite;
fond dječije zaštite;
roditelji.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka;
fokus grupe.

Ministarstva socijalne zaštite;
fond dječije zaštite.

Upitnik za dostavu podataka.

Ministarstva socijalne zaštite.

Upitnik za dostavu podataka.

Ministarstva socijalne zaštite;
centri za socijalni rad;
dnevni centri.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka;
intervju.

Ministarstva socijalne zaštite;
roditelji-korisnici.

Upitnik za dostavu podataka.

Ministarstva socijalne zaštite;
lokalne zajednice.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

Ministarstva socijalne zaštite;
centri za socijalni rad.

Desk analiza;
upitnik za dostavu podataka.

VII. OBRAZOVANJE

Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine bila je prvi međunarodni instrument koji je obrazovanje proglasio ljudskim pravom. Uz Konvenciju o pravima djeteta još su neki međunarodni dokumenti koje je prihvatila Bosna i Hercegovina, a koji su relevantni za oblast obrazovanja:

- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima;
- Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina;
- Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena;
- Revidirana socijalna povelja;
- Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima.

Riječ *obrazovanje* označava "cjelokupan proces društvenog života koji podrazumijeva da pojedinci i društvene grupe uče o svjesnom razvoju unutar nacionalnih i međunarodnih zajednica i za njihovu dobrobit u cjelini: u ovisnosti o svojim ličnim kapacitetima, stavovima, spremnostima i znanju"³⁵.

Pojam obrazovanja, pa i demokratske kulture, prije svega vezujemo uz školu, instituciju koja nakon roditeljske brige preuzima formiranje čovjekove ličnosti, što u biti znači u najranijem dobu stvarati navike poštovanja društvenog poretka, a time i svega što on nameće. Radi se, zapravo, o stvaranju svijesti o univerzalnosti zakona, što je moguće samo ako se obrazovanje zasniva na stvaranju ličnosti u kojoj će se razviti samokritički duh a ne slijepa poslušnost; dakle, stvaranje mogućnosti za formiranje vlastitog stava u odnosu na stav koji se ličnosti plasira. Patrice Canivez izjavljuje: "Država je u biti odgajatelj" – u smislu trećeg obrazovnog segmenta u formiranju ličnosti³⁶.

U skladu s ustavnim okvirom Bosne i Hercegovine, oblast obrazovanja je u potpunoj i nepodijeljenoj nadležnosti entiteta Republike Srpske, deset kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. S obzirom na ovako uređen sistem, potreban je visok stepen koordinacije na nivou države. U cilju osiguranja neophodne koordinacije 2003. godine uspostavljeno je Ministarstvo civilnih poslova koje je nadležno za koordiniranje aktivnosti, usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u području obrazovanja.

³⁵ Preporuka UNESCO-a iz 1974. godine.

³⁶ Patrice Canivez, Odgojiti građanina, Pravni centar, Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo, 1999., str. 46.

Svaka od dvanaest navedenih administrativnih cjelina ima svoje ministarstvo obrazovanja, zakone za oblast obrazovanja, budžete za obrazovanje, utvrđuje obrazovnu politiku i ima sva druga prava i obaveze koje proizlaze iz mandata nadležne obrazovne vlasti odgovorne za organizaciju i funkcioniranje obrazovanja na svom području odgovornosti.

Osim navedenih institucija strukturu obrazovnog sektora u kantonima, Republici Srpskoj i Brčko distriktu Bosne i Hercegovine čini i devet pedagoških zavoda (jedan u Republici Srpskoj, dva u Hercegovačko-neretvanskom kantonu i po jedan u Sarajevu, Tuzli, Zenici, Bihaću, Goraždu i Brčko distriktu Bosne i Hercegovine).

Njihova je zadaća razvoj nastavnih planova i programa, afirmacija novih pristupa i metoda u obrazovnom procesu, organizacija obuke nastavnika, savjetovanje i ocjenjivanje rada nastavnika, direktora i škola u cjelini itd. Od ukupnog broja pedagoških zavoda tri su samostalne organizacije (dva zavoda u Mostaru i zavod u Bihaću), a ostali djeluju u sastavu ministarstava obrazovanja.

Od svog uspostavljanja Ministarstvo civilnih poslova iniciralo je usvajanje pet okvirnih zakona u oblasti obrazovanja na državnom nivou.

Osim zakona na državnom nivou, usvojene su sljedeće strategije i akcioni planovi:

- Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini, iz 2005. godine;
- Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini s planom implementacije 2008.-2015. godine;
- Akcioni plan za djecu Bosne i Hercegovine 2011.-2014. godine;
- Plan akcije o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini (potpisali svi ministri obrazovanja 2004. godine);
- Revidirani akcioni plan Bosne i Hercegovine o obrazovnim potrebama Roma, iz 2010. godine;
- Politika ranog rasta i razvoja u Bosni i Hercegovini;
- Smjernice za poboljšanje položaja romske djece;
- Smjernice o socijalno isključenim kategorijama djece u Bosni i Hercegovini;
- Strategija i akcioni planovi za unapređenje društvenog položaja lica s invaliditetom u Republici Srpskoj 2010-2015.³⁷;
- Strategija razvoja porodice u Republici Srpskoj za period 2009-2014.³⁸

³⁷ Strategijom su obuhvaćena i djeca sa smetnjama u razvoju i njihov položaj i plan aktivnosti za unapređenje istog.

³⁸ Osnovna vizija Strategije je razvoj i očuvanje porodice koja će predstavljati podsticajni ambijent za pravilan psihofizički razvoj djece, afirmaciju roditeljstva i međugeneracijske solidarnosti.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori

Indikatori

OBRAZOVANJE – ČLAN 28.

1.	Broj i struktura seta indikatora uključenih u zvaničnu statistiku.
2.	Procent BDP koji se izdvaja za obrazovanje (osnovno i srednje) procenat se izračunava za cjelokupno. Procent koji se izdvaja za predškolski odgoj i obrazovanje.
3.	Udio razvojnih programa u ukupnim rashodima za obrazovanje (po nivoima obrazovanja).
4.	Udio obrazovanja kao dijela javne potrošnje u budžetima entiteta Republika Srpska, deset kantona u Federaciji BiH i Brčko distrikta BiH.
5.	Ukupno izdvajanje za obrazovanje po učeniku raščlanjeno prema administrativnim jedinicama, spolu, starosnim grupama i ranjivim kategorijama djece.
6.	Procent učešća troškova za obrazovanje u ukupnim troškovima domaćinstava siromašnih porodica.
7.	Efikasnost po utrošku (balans između finansiranja i postignuća); broj i vrsta izrađenih analiza.
8.	Prosječni izdaci po učeniku, približni troškovi porodice po učeniku.
9.	Procentualni udio obrazovanja u ukupnim rashodima jedinice lokalne samouprave (za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje).

Izvori za prikupljanje podataka

Metode prikupljanja podataka

Statistički izvještaji (bosanskohercegovački i entitetski zavodi za statistiku).

Izvještaji.

Izvještaji;
postojeće analize;
resorna ministarstva;
ministarstva financija ;
lokalne zajednice

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
postojeće analize;
resorna ministarstva;
lokalne zajednice

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
postojeće analize;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
postojeće analize;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
postojeće analize;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
postojeće analize;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
postojeće analize;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
postojeće analize;
vlade;
jedinice lokalne samouprave.

Upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori

Indikatori

- 10.** Obuhvat djece obrazovanjem, procent djece koja su uključena u predškolske ustanove, procent djece koja su obuhvaćena obaveznim predškolskim odgojem i obrazovanjem po zakonima o predškolskom odgoju i obrazovanju. Procent djece koja završe školu (osnovnu, srednju), stopa napuštanja školovanja, posebno za ugrožene populacije (Romi, siromašni).
- 11.** Kapaciteti predškolskih ustanova u urbanim sredinama (koliki procent djece predškolskog uzrasta mogu primiti).
Kapaciteti predškolskih ustanova u urbanim sredinama za obuhvat djece predškolskim odgojem i obrazovanjem od tri godine do polaska u školu.
Kapaciteti predškolskih ustanova u urbanim sredinama za obuhvat djece predškolskim odgojem i obrazovanjem do tri godine.
Kapaciteti predškolskih ustanova u urbanim sredinama za obuhvat djece obaveznim predškolskim odgojem i obrazovanjem u godini pred polazak školu.
Broj djece na listama čekanja za upis u predškolsku ustanovu.
- 12.** Rasprostranjenost i kapaciteti predškolskih ustanova u ruralnim područjima.
Broj i procent djece predškolskog uzrasta koja koriste prijevoz do predškolske ustanove.
- 13.** Izrađeni podzakonski akti za primjenu Zakona o predškolskom obrazovanju.
- 14.** Broj i procent djece upisane u predškolske ustanove (raščlanjeno po spolu, selo / grad, romska djeca, djeca sa smetnjama u razvoju).
- 15.** Procent četverogodišnje djece uključene u neki oblik predškolskog odgoja, procent djece do tri godine uključene u predškolsku ustanovu.
- 16.** Broj i kapacitet izgrađenih objekata i adaptiranih prostora za realizaciju predškolskog odgoja i obrazovanja.
- 17.** Broj, procent i struktura djece obuhvaćene predškolskim odgojem i obrazovanjem (raščlanjeno po osjetljivim grupama).

Izvori za prikupljanje podataka

Izveštaji;
MCP;
MLJPI;
nadležna ministarstva obrazovanja i Agencija za statistiku BiH kao i entitetske;
zavodi za statistiku;
resorna ministarstva;
Ministarstva obrazovanja (entitetska i kantonalna);
Odjel za obrazovanje Brčko distrikta.

Metode prikupljanja podataka

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva;
lokalne zajednice.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva;
NVO.

Upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
18.	Broj i procent djece iz osjetljivih grupa koja su uključena u predškolske programe (raščlanjeno po općinama / opštinama i po starosnim grupama, po etničkoj pripadnosti, spolu, djeca sa smetnjama u razvoju, djeca povratnici).
19.	Broj izrađenih priručnika za primjenu različitih programa za predškolski odgoj i obrazovanje.
20.	Broj i vrsta treninga za odgajatelje / vaspitače za primjenu ovih programa.
	Dostupnost osnovnog obrazovanja – teritorijalna rasprostranjenost škola
21.	Procent djece koja putuju do škole manje od 2 km.
22.	Procent djece koja putuju do škole manje od 3 km.
23.	Procent djece koja putuju do škole više od 3 km.
24.	Kaznene mjere za roditelje / staratelje čija su djeca napustila osnovnu školu, broj i visina izrečenih kazni.
25.	Politika koja zabranjuje fizičko kažnjavanje djece u školi.
26.	Broj i procent učenika koji su dobili besplatne udžbeničke komplete.
27.	Broj i procent učenika koji su dobili besplatne školske materijale – pribor.
28.	Broj i procent učenika koji imaju besplatan obrok u školi.
29.	Broj i procent djece iz ranjivih grupa kojima je osigurana besplatna ekskurzija i rekreativna nastava.

Izvori za prikupljanje podataka

Metode prikupljanja podataka

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva;
APOS0 BiH;
pedagoški zavodi.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva;
pedagoški zavodi;
APOS0 BiH;
fakulteti koji obrazuju nastavni kadar.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
VSTV.

Upitnik za dostavu informacija.

Zakoni i strategije;
MLJPI;
MP;
Ombudsman za djecu.

Desk analiza;
upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
Resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
30.	Donesen instrumentarij za vrednovanje i samovrednovanje kvaliteta rada osnovne škole i primjena.
Inkluzivno obrazovanje – stanje	
31.	Struktura i broj osnovnih i srednjih škola koje uključuju djecu s posebnim potrebama (procent uključenosti ove djece) – podatak dati pojedinačno za svaku školu po općinama / opštinama.
32.	Da li su u školama osigurani zakonom propisani uvjeti za uključivanje djece s posebnim potrebama u osnovnim i srednjim školama – podatak dati pojedinačno za svaku školu po općinama / opštinama.
33.	Procent djece uključene u osnovno obrazovanje koja pripadaju romskoj populaciji (podatak dati pojedinačno za svaku školu po općinama / opštinama).
34.	Izrađeni priručnici za rad nastavnog kadra radi pružanja obrazovne podrške u skladu s individualnim potrebama djece, a u cilju smanjenja osipanja iz obrazovnog sistema i poboljšanja kvaliteta obrazovanja; broj škola koje pružaju dodatnu podršku u obrazovanju; broj / procent djece obuhvaćene ovakvim oblicima nastave (po spolu, etničkoj pripadnosti, sa smetnjama u razvoju, iz ruralnih područja itd.); postignuća djece koja primaju neki oblik podrške.
35.	Procent djece uključene u osnovno obrazovanje koja pripadaju drugim nacionalnim manjinama (podatak dati pojedinačno za svaku školu po općinama / opštinama).
36.	Procent djece uključene u osnovno obrazovanje koja pripadaju drugim konstitutivnim narodima (podatak dati pojedinačno za svaku školu po općinama / opštinama).
37.	Broj i procent učenika koji pohađaju nastavu na maternjem jeziku.
38.	Broj i procent učenika koji ne pohađaju nastavu na maternjem jeziku (podatak dati pojedinačno za svaku školu po općinama / opštinama).
39.	Broj škola u kojima se nastava odvija dvojezično (podatak dati po općinama / opštinama).

Izvori za prikupljanje podataka

Postojeće analize;
izvještaji;
APOSO BiH;
pedagoški zavodi;
resorna ministarstva.

Metode prikupljanja podataka

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Postojeće analize;
izvještaji;
resorna ministarstva;

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
MLJPI;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
resorna ministarstva;
postojeće analize;
pedagoški zavodi.

Upitnik za dostavu informacija;
desk analiza.

Izvještaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
40.	Izrađene analize i razvijeni mehanizmi za uključivanje <i>prerasle djece</i> i njihovo vraćanje u redovan obrazovni sistem; broj djece koja su vraćena u školski sistem (po spolu, romska djeca, siromašna djeca, djeca iz ruralnih područja).
41.	Izrađen instrumentarij za vrednovanje i samovrednovanje osnovne škole – interkulturalno i inkluzivno obrazovanje.
42.	Dostupnost srednjeg obrazovanja svoj djeci u skladu s njihovim mogućnostima.
43.	Struktura zanimanja i broj učenika koji pohađaju različite srednje škole
44.	Broj i procent siromašnih učenika srednjih škola koji primaju stipendiju.
45.	Školski uspjeh stipendista, prosječna ocjena, uporedba s prosječnom ocjenom nestipendiranih učenika.
46.	Prosječan nominalni iznos stipendije po korisniku.
47.	Prosječan mjesečni iznos stipendije u odnosu na troškove života.
48.	Broj i procent djece koja su obuhvaćena vanrednim obrazovanjem.
49.	Smještaj i ishrana srednjoškolskih učenika u učeničkim domovima, dostupnost i kapaciteti. Prihodi koje porodice izdvajaju / budžet koji je obezbijeđen iz lokalne zajednice, entiteta, kantona, Distrikta Brčko.
50.	Participacija učenika u odlučivanju o organizaciji i životu u učeničkim domovima. Broj i struktura disciplinskih postupaka. Preventivni programi.
51.	Usklađenost školske discipline sa CRC – odredbe u zakonima, pravilnicima.

Izvori za prikupljanje podataka

Analize;
izvještaji;
resorna ministarstva.

Metode prikupljanja podataka

Desk analiza;
upitnik za dostavu informacija.

Analize;
izvještaji;
APOS0 BiH;
pedagoški zavodi,
resorna ministarstva.

Desk analiza;
upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
resorna ministarstva

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
analize;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
resorna ministarstva;
lokalne zajednice.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
resorna ministarstva;
lokalne zajednice.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
resorna ministarstva;
lokalne zajednice;
domovi za smještaj srednjoškolaca.

Upitnik za dostavu informacija.

Istraživanje;
NVO.

Istraživanje;
intervju;
fokus grupa.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
52.	Koje su preduzete mjere da se disciplina u školi uskladi s poštivanjem dostojanstva djeteta, zabrane tjelesnog kažnjavanja, principima nediskriminacije.
53.	Da li je postizanje discipline u školama usklađeno s odredbama Konvencije (da se djeca tretiraju u skladu s razvojnim kapacitetima, da se održava redovan kontakt s oba roditelja, da se poštuje izražavanje misli, savjesti i religije, da se poštuje sloboda udruživanja, da se poštuje pravo na privatnost, identitet, kulturu, jezik, odmor i zabavu, društvo i reintegraciju, zaštita od svih oblika nasilja).
54.	Etički kodeks za osnovne škole u Bosni i Hercegovini – primjena.
55.	Broj disciplinskih postupaka u školama, raščlanjeni prema njihovoj strukturi, broj djece koja su prebačena u druge škole, koliki je nivo participacije djece u ovim postupcima, poštuju li se zvanični protokoli o postupanju u slučajevima nasilja Prijavljivanje vršnjačkog nasilja u školi.
Međunarodna tehnička saradnja	
56.	Broj i vrsta razvojnih projekata (međunarodnih, lokalnih) koje su razvile odgojno-obrazovne ustanove.
57.	Broj odgojno-obrazovnih ustanova koje učestvuju u projektima.
58.	Broj i vrsta uspješno realiziranih projekata.

Izvori za prikupljanje podataka

Analize;
 izvještaji;
 istraživanja;
 resorna ministarstva;
 NVO;
 djeca i roditelji.

Metode prikupljanja podataka

Upitnik za dostavu informacija;
 intervju;
 fokus grupa;
 istraživanja.

Analize;
 izvještaji;
 istraživanja;
 resorna ministarstva;
 NVO;
 djeca i roditelji.

Upitnik za dostavu informacija;
 intervju;
 fokus grupa;
 istraživanja.

Izvještaji;
 APOSO BiH;
 NVO;
 djeca i roditelji;
 Ombudsman za djecu.

Upitnik za dostavu informacija;
 fokus grupa.

Analize;
 izvještaji;
 istraživanja;
 resorna ministarstva;
 škole;
 NVO;
 djeca i roditelji;
 Ombudsman za djecu.

Upitnik za dostavu informacija;
 fokus grupa.

Izvještaji;
 resorna ministarstva;
 MCP;
 APOSO;
 fakulteti koji obrazuju nastavni kadar;
 pedagoški zavod.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
 resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izvještaji;
 resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
59.	Broj i vrsta dostupnih izvještaja namijenjenih različitim vrstama korisnika (učenje iz primjera dobre prakse).
CILJEVI OBRAZOVANJA – ČLAN 29.	
1.	Prisutnost ciljeva obrazovanja iz CRC u odgojnim i obrazovnim programima.
2.	Edukacija o pravima djeteta za djecu, nastavnike i roditelje (broj edukacija godišnje i procent obuhvata djece, nastavnika i roditelja).
3.	Učešće učenika i roditelja u upravljanju i odlučivanju u školi (upravni odbori, đачki savjeti i drugi oblici organiziranja).
Obrazovne ustanove i obrazovni programi u funkciji razvoja poštivanja prema različitim vrijednostima: roditeljima, vlastitoj kulturi i vrijednostima drugih naroda i civilizacija.	
4.	U sklopu kojih nastavnih predmeta su zastupljeni obrazovni programi koji su u funkciji razvoja poštivanja prema različitim vrijednostima – roditeljima, vlastitoj kulturi i vrijednostima drugih naroda i civilizacija.
Obrazovanje u funkciji borbe protiv diskriminacije spolova i nasilja i podsticanja razumijevanja, tolerancije i prijateljstva među svim ljudima.	
5.	Broj škola koje su uvele predmet <i>Obrazovanje o ljudskim pravima</i> u osnovnim i srednjim školama.
6.	Broj i procent nastavnika educiranih o ljudskim pravima.

Izvori za prikupljanje podataka

Metode prikupljanja podataka

Analize;
resorna ministarstva;
NVO,
pedagoški zavodi.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
analize;
resorna ministarstva;
NVO;
djeca i roditelji.

Upitnik za dostavu informacija;
desk analiza;
intervju;
fokus grupe.

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
analize;
resorna ministarstva;
NVO;
djeca i roditelji.

Upitnik za dostavu informacija;
desk analiza;
intervju;
fokus grupe.

Izveštaji;
analize;
resorna ministarstva;
NVO;
djeca i roditelji.

Upitnik za dostavu informacija;
desk analiza;
intervju;
fokus grupe.

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva;
fakulteti koji obrazuju nastavni kadar;
pedagoški zavodi.

Upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
	Obrazovanje u funkciji pripreme djece za odgovoran život u slobodnom društvu – elementi i programi za demokratiju i građansko društvo.
7.	Broj i procent škola koje su uvele predmet <i>Demokratija</i> u osnovnim i srednjim školama.
8.	U sklopu kojeg nastavnog predmeta se nalaze elementi i programi za demokratiju i građansko društvo u osnovnim i srednjim školama.
9.	Kako se djeca upoznaju s odgovornim roditeljstvom, životnim vještinama, <i>ekološkom svijesti (kada je riječ o životnim vještinama i ključnim kompetencijama to bi se trebalo izučavati kros-kurikularno, odnosno kroz sve predmete).</i>
10.	Neovisnost i odgovornost djece i mogućnost izbora i odlučivanja <i>Na koji način djeca mogu utjecati na sadržaj obaveznih predmeta, a na koji način roditelji i nastavnici.</i>
11.	<i>Stavovi roditelja i učenika o vrijednostima u nastavnim planovima i programima i udžbenicima.</i>
	Obrazovanje i odgoj za razvoj poštivanja djece prema prirodnoj okolini.
12.	<i>U sklopu kojeg nastavnog predmeta ili odgojnog programa se omogućuje razvoj poštivanja djece prema prirodnoj okolini.</i>

SLOBODNO VRIJEME, ODMOR I KULTURNE AKTIVNOSTI – član 31.

1. Podaci o strukturi i kvalitetu rekreativne nastave i vannastavnih aktivnosti, kao i broj škola s organiziranim produženim boravkom.
Broj djece obuhvaćene produženim boravkom.
Participacija djece u organizaciji vremena u produženom boravku.

Izvori za prikupljanje podataka

Metode prikupljanja podataka

Izveštaji;
resorna ministarstva.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva;
pedagoški zavodi.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva;
pedagoški zavodi.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
analize;
resorna ministarstva;
NVO;
djeca i roditelji.

Upitnik za dostavu informacija;
desk analiza;
intervju;
fokus grupe.

Analize;
NVO;
djeca i roditelji;
APOS0 BiH;
pedagoški zavodi.

Desk analiza;
intervju;
fokus grupe;
upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva.
pedagoški zavodi

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva;
NVO;
djeca i roditelji;
škole.

Upitnik za dostavu informacija;
intervju;
fokus grupe.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
2.	Participacija djece u korištenju slobodnog vremena.
3.	Sigurna mjesta za igru, sportski tereni, uređeni tereni za igru. Broj prostora namijenjenih za djecu i aktivnosti s djecom te prostora za kulturne aktivnosti.
4.	Broj prostora namijenjenih djeci kojima je promijenjena prvobitna namjena.
5.	Procent djece koja imaju članstvo u organizacijama, klubovima i visina članarine. Visina sredstava koje roditelji ulažu / visina sredstava koje lokalna zajednica ulaže u aktivnosti u slobodnom vremenu djece. Godišnja ulaganja u sportsko-rekreativne objekte namijenjene djeci i igrališta.
6.	Broj / procent djece koja koriste pravo na odmor i rekreaciju u dječijim odmaralištima o trošku zajednice.
7.	Broj organiziranih posjeta škola i predškolskih ustanova kulturnim institucijama. Broj djece korisnika kulturnih događanja (pozorišne predstave, postavke, koncerti).

Izvori za prikupljanje podataka

Metode prikupljanja podataka

Analize;
istraživanja;
škole;
NVO;
djeca i roditelji.

Desk analiza;
intervju;
fokus grupe.

Izveštaji;
lokalne zajednice;
NVO;
djeca i roditelji.

Upitnik za dostavu informacija;
intervju;
fokus grupe.

Izveštaji;
lokalne zajednice.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
škole;
NVO;
djeca i roditelji.

Upitnik za dostavu informacija;
intervju;
istraživanja.

Izveštaji;
resorna ministarstva;
lokalne zajednice.

Upitnik za dostavu informacija.

Izveštaji;
resorna ministarstva;
lokalne zajednice;
obrazovne institucije.

Upitnik za dostavu informacija;
izveštaji.

VIII. POSEBNE MJERE ZAŠTITE

Posebne mjere zaštite jesu u oblasti zaštite prava djeteta koja obuhvata pitanja djece izbjeglica, djece u oružanom sukobu, djece u kontaktu sa zakonom, zaštitu djece od nasilja i eksploatacije i zaštitu djece od upotrebe psihoaktivnih supstanci i djece koja pripadaju manjinskim etničkim grupama.

O važnosti ovih mjera govori i činjenica da su uz Konvenciju o pravima djeteta izrađena dva posebna protokola koja se tiču zaštite posebno ugrožene djece: Opcioni protokol o djeci u oružanim sukobima i Opcioni protokol o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji. Bosna i Hercegovina je oba protokola potpisala i ratificirala, te se nalaze u istom statusu kao i Konvencija o pravima djeteta. Još su neki međunarodni dokumenti, koje je prihvatila i Bosna i Hercegovina, relevantni za oblast posebnih mjera zaštite djece:

- Minimalna pravila Ujedinjenih nacija o provođenju maloljetničkog pravosuđa (Pekinška pravila, 1985. godine);
- Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloljetnika lišenih slobode (JDL pravila, 1990. godine);
- Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice, 1990. godine);
- Minimalna pravila Ujedinjenih nacija za alternativne kaznene mjere (Tokijska pravila, 1990. godine);
- UN Konvencija za borbu protiv organiziranog transnacionalnog kriminala, dopunjena sljedećim protokolima: Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i djecom i Protokol za borbu protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom;
- Konvencija o eliminaciji diskriminacije žena i prava djece;
- Međunarodna konvencija protiv torture i drugih vrsta okrutnog, nehumanog i degradirajućeg postupanja ili kažnjavanja;
- Konvencija o eliminaciji rasne diskriminacije i druge;
- Evropske konvencije o akciji protiv trgovine ljudima;
- Revidirana Socijalna povelja;

- Evropske konvencije o obeštećenju žrtava krivičnih djela nasilja;
- Konvencije o cyber kriminalu;
- Evropske konvencije protiv torture i drugih vrsta okrutnog, nehumanog i degradirajućeg postupanja ili kažnjavanja;
- Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina;
- Haške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djeteta i
- Haške konvencije o ostvarivanju alimentacionih zahtjeva u inostranstvu;
- Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe.

Osim navedenog u Bosni i Hercegovini je razvijen i niz dokumenata koji predstavljaju implementaciju ovog međunarodnog okvira i aktivnosti za podizanje standarda za zaštitu djece. Bosna i Hercegovina je u oktobru 2008. godine potpisala Deklaraciju o pristupanju Dekadi uključenja Roma 2005. – 2015. Ovim se Bosna i Hercegovina priključila zemljama iz regije i Evropske unije u obavezi da za romsku zajednicu osigura sva prava iz oblasti stanovanja, obrazovanja, zdravstvene brige i zapošljavanja. Strategija borbe protiv maloljetničke delinkvencije za Bosnu i Hercegovinu izrađena je za period do 2010. godine, ali od tada nije usvojena nova. Od ostalih važnih dokumenata za ovu oblast nabrajamo:

- Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju Evropskoj uniji;
- Revidirana strategija za implementaciju Aneksa VII;
- Akcioni plan za djecu 2011-2014.;
- Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom 2012-2015.;
- Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini (iz 2013. godine);
- Revidirani akcioni plan o obrazovnim potrebama Roma;
- Državna strategija nadzora nad opojnim drogama, sprečavanje i suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini, za period 2009-2013. godine;
- Državni akcioni plan borbe protiv zloupotrebe opojnih droga u Bosni i Hercegovini;
- Strategija suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini 2013-2015., s akcionim planom.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
DJECA IZBJEGLICE – član 22.	
1.	Status Konvencija i protokola o statusu izbjeglica i njihovo uvažavanje.
2.	Status djece izbjeglica u domaćem zakonodavstvu.
3.	Broj djece s priznatim statusom izbjeglice; broj djece kojoj nije priznat status izbjeglice; broj djece u izbjegličkim kampovima u odnosu na ukupan broj djece izbjeglica.
4.	Obuhvat djece izbjeglica osnovnim obrazovanjem i djece povratnika.
5.	Obuhvat djece izbjeglica i djece povratnika pravom na osnovnu zdravstvenu zaštitu.
6.	Broj djece izbjeglica u ustanovama socijalne zaštite, u đačkim domovima i broj djece izbjeglica kojima su osigurani školski pribor i udžbenici.
7.	Zastupljenost prava uvažavanja djetetovog mišljenja prilikom donošenja odluka.
8.	Integracija djece izbjeglica u zajednicu.
DJECA U ORUŽANOM SUKOBU – član 38.	
1.	Mjere koje država preduzima kako bi osigurala da djeca ispod petnaest, odnosno osamnaest godina neposredno ne učestvuju u neprijateljstvima.
2.	Da li je država preduzela sve mjere u cilju osiguranja zaštite i brige za svu djecu pogođenu oružanim sukobima.
3.	Aktivnosti koje država treba preduzimati prema preporukama studije o utjecaju oružanih sukoba na djecu.
4.	Nacionalne, bilateralne i međunarodne djelatnosti države koje štite djecu od mina i drugog oružja, djeca invalidi, traumatizirana djeca.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
MLJPI BiH; NVO; izvještaji; mediji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; postojeće analize.	Desk analiza.
Statistički izvještaji.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Statistički izvještaji; postojeće analize; djeca i roditelji.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija; intervju; fokus grupa.
Zakoni; postojeće analize; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Statistički izvještaji.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; postojeće analize; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Postojeće analize; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa.
Zakoni; resorna ministarstva.	Desk analiza.
Postojeće analize; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Postojeće analize; zakoni i strategije.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Resorna ministarstva; NVO; postojeće analize.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
5.	Prigovor savjesti – odredbe zakona, mehanizmi za provođenje.

PRAVO DJETETA NA ZAŠTITU OD EKSPLOATACIJE – član 32.

1.	Postojanje mehanizama zaštite djece od ekonomske eksploatacije i rada koji šteti njihovom zdravlju ili ometa obrazovanje i razvoj; inkriminacija radnje ekonomske eksploatacije djece; broj sudskih predmeta i izrečenih presuda u vezi s eksploatacijom djece; postojanje međusektoralnih protokola za postupanje u slučaju ekonomske eksploatacije djece.
2.	Postojanje kampanja obavještanja namijenjenih djeci, javnosti, poslodavcima i potencijalnim poslodavcima.
3.	Obuka relevantnih profesionalnih grupa koje rade s djecom ili za djecu (obavezno obrazovanje i programi stručne obuke u vezi s dječijim radom).
4.	Zakonski definirana minimalna granica za zapošljavanje, zabrana prinudnog rada, uvjeti zapošljavanja, radno vrijeme, ograničeni izuzeci, kazne i sankcije za nepoštivanje zakonskih propisa.
5.	Postojanje organa / osoba odgovornih za provođenje odredaba koje se tiču dječijeg rada, osigurani mehanizmi nadzora i kontrole.
6.	Postojanje baze podataka o rasprostranjenosti pojave, vrsta zloupotreba; uspostavljen jedinstven sistem vođenja evidencije o djeci koja su ekonomski eksploatirana.
7.	Alokacija budžetskih sredstava.
8.	Definiranost / operativnost nacionalnog plana akcije u cilju sprečavanja dječijeg rada.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Zakoni; resorna ministarstva.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; resorna ministarstva; centri za socijalni rad; NVO; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Mediji; NVO; centri za socijalni rad; resorna ministarstva; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Pregled obrazovnih kurikulumata; resorna ministarstva; postojeće analize.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni.	Desk analiza.
Zakoni; resorna ministarstva; centri za socijalni rad.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Resorna ministarstva; NVO.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; budžeti; resorna ministarstva; NVO.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Resorna ministarstva; centri za socijalni rad; NVO; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
9.	Ratificirani relevantni međunarodni dokumenti.
10.	Zakonski predviđeni adekvatni medicinski pregledi u vezi s dječijim zapošljavanjem.
11.	Zakonski definirana dostupnost i procedura djelotvornih žalbenih postupaka djeci, broj pokrenutih i realiziranih postupaka.
12.	Postojanje adekvatnih mjera u cilju reintegracije i oporavka djece žrtava štetnog rada ili eksploatacije.
DJECA U SISTEMU MALOLJETNIČKOG PRAVOSUĐA – član 40.	
1.	Osnovna načela krivičnog postupka prema maloljetnicima i sistem kažnjavanja.
2.	Postoje li odvojeni sudski odjeli i sudije za maloljetnike.
3.	Postoji li posebna evidencija izrečenih krivičnih sankcija i odgojnih mjera prema maloljetnicima i vrste kaznenih djela.
4.	Dostupnost prava iz člana 12. svoj djeci u administrativnim i sudskim procedurama – jasno definirane procedure i postupci.
5.	Obavezni i efikasni programi edukacije tužilaca i sudija za vođenje krivičnih postupaka prema maloljetnicima.
6.	Prostori u pravosudnim institucijama prilagođeni i opremljeni za saslušanje maloljetnika.
7.	Osigurani posebni aranžmani za djecu svjedoke u građanskim i krivičnim postupcima; mjere za zaštitu privatnosti djeteta u sudskim postupcima.
8.	U kojem su stepenu djeca lišena slobode odvojena od odraslih osuđenika.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Zakoni; MLJPI BiH; postojeće analize.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; sudovi; resorna ministarstva; postojeće analize.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Postojeće analize; resorna ministarstva; centri za socijalni rad; NVO; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni i strategije; resorna ministarstva.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Sudovi.	Upitnik za dostavu informacija.
Resorna ministarstva; sudovi.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni i strategije; resorna ministarstva; sudovi; centri za socijalni rad; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
VSTV; profesionalci.	Upitnik za dostavu informacija.
Tužilaštva i sudovi.	Upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; sudovi; centri za socijalni rad; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Institucije za osuđenike; postojeće analize.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
9.	Broj djece lišene slobode i onih koji čekaju suđenje i kaznu.
10.	Postojanje mehanizama koji dozvoljavaju žalbe.
11.	Broj djece kojima su izrečene odgojne mjere.
12.	Postojanje zakonske mogućnosti i primjena u praksi izricanja odgojne mjere društveno korisnog rada.
13.	Uspostavljeni mehanizmi i načini izvršenja odgojne mjere društveno korisnog rada.
14.	Rasprostranjenost i kadrovska opremljenost ustanova za izvršavanje odgojnih mjera – disciplinskih centara.

PRAVO NA ZAŠTITU OD ZLOUPOTREBE NARKOTIKA I PSIHOTROPNIH SUPSTANCI – član 33.

1.	Zakonom su propisane procedure zabrane proizvodnje i stavljanja u promet droga, s posebnim naglaskom na proizvodnju, stavljanje u promet i nuđenje djeci.
2.	Ocjena stanja – rasprostranjenost pušenja među mladima; rasprostranjenost upotrebe alkohola među mladima; rasprostranjenost upotrebe droge među mladima.
3.	Prijavljivanje, terapijski tretmani i oporavak korisnika droga – broj preventivnih programa koji su specifično fokusirani na djecu.
4.	Broj prijava državnih institucija o novoevidentiranim narkomanima, broj prijava privatnih ordinacija.
5.	Odnos kapaciteta institucija za liječenje narkomana i broja zahtjeva za liječenje.
6.	Broj programa resocijalizacije koje finansira država.
7.	Broj kampanja u školama o štetnosti upotrebe droge i opojnih sredstava.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Statistički izvještaji; sudovi.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; sudovi.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Sudovi.	Upitnik za dostavu informacija.
Nadležna ministarstva pravde; sudovi.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Nadležna ministarstva pravde.	Upitnik za dostavu informacija.
Disciplinski centri.	Upitnik za dostavu informacija.
Zakoni.	Desk analiza.
Resorna ministarstva; postojeće analize; NVO; mediji; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Resorna ministarstva; centri za socijalni rad; zdravstvene ustanove; NVO; postojeće analize.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Statistički izvještaji.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Institucije za liječenje; NVO; postojeće analize.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Resorna ministarstva; zdravstvene institucije; centri za socijalni rad; NVO.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Resorna ministarstva; NVO; djeca i roditelji.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
8.	Na objektima prodaje pića i duhana jasno istaknuta obavještenja o zabrani prodaje duhana i točenja pića maloljetnicima.
9.	Broj prijava podnesenih protiv osoba koje se nisu pridržavale zakonskih odredbi o zabrani proizvodnje i prodaje maloljetnicima opojnih sredstava.
PRAVO NA ZAŠTITU OD SEKSUALNOG ISKORIŠTAVANJA – član 34.	
1.	Zakonodavna politika i nacionalni program akcije – postoji poseban nacionalni program akcije u ovoj oblasti.
2.	Postoji posebna zakonodavna politika u smislu zaštite djeteta od seksualnog iskorištavanja.
3.	Provođenje i/ili promoviranje obrazovne i informativne strategije protiv seksualnog iskorištavanja djece, uz postojanje posebne obrazovne i informativne strategije protiv seksualnog iskorištavanja djece, kao i osigurane mjere za njeno provođenje u praksi.
4.	U nacionalnom krivičnom zakonodavstvu postoje posebna krivična djela kojima se djeca štite od seksualnog iskorištavanja.
5.	Postoje posebne mjere porodično-pravne zaštite djece žrtava seksualnog iskorištavanja.
6.	U proceduralnom (krivičnom i porodično-pravnom sistemu) postoje posebne mjere zaštite djece žrtava; postoje posebna pravila koja se tiču pristupa žalbenim postupcima i sudovima djece žrtava seksualne eksploatacije.

Izvori za prikupljanje podataka

Objekti;
postojeće analize;
mediji;
djeca i roditelji.

Statistički izvještaji;
sudovi.

Zakoni i strategije;
resorna ministarstva.

Zakoni.

Strategije;
obrazovni program;
mediji;
resorna ministarstva;
NVO.

Krivični zakon.

Zakoni;
centri za socijalni rad;
sudovi;
resorna ministarstva;
NVO;
djeca i roditelji.

Zakoni;
centri za socijalni rad;
sudovi;
resorna ministarstva;
NVO;
djeca i roditelji.

Metode prikupljanja podataka

Desk analiza;
intervju;
fokus grupa;
upitnik za dostavu informacija.

Desk analiza;
upitnik za dostavu informacija.

Desk analiza;
upitnik za dostavu informacija.

Desk analiza.

Desk analiza;
intervju;
fokus grupa;
upitnik za dostavu informacija.

Desk analiza.

Desk analiza;
intervju;
fokus grupa;
upitnik za dostavu informacija.

Desk analiza;
intervju;
fokus grupa;
upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori

Indikatori

7.

Postoje konkretni propisi i mjere u cilju sprečavanja zloupotrebe djece od seksualnog iskorištavanja u komercijalne svrhe.
8.

Dostupnost podataka – postoje objedinjeni podaci o djeci žrtvama seksualnog iskorištavanja (za potrebe prostitucije, trafikinga domaće ili strane maloljetne djece, eksploatacije za potrebe pornografije, slučajeva rodoskrvuća...), podaci razvrstani po spolu i uzrastu, podaci su dostupni stručnoj, naučnoj i široj javnosti.
9.

Da li postoji evidencija o bračnim zajednicama s maloljetnom djecom oba spola, da li postoje mjere prema prekršiteljima, mjere prevencije.
10.

Da li postoje bilateralni i multilateralni sporazumi za mogućnost djelovanja izvan naše zemlje.
11.

Da li postoji organiziran odgovor društva na ove pojave – rasprostranjene ustanove za zbrinjavanje iskorištavane djece, rasprostranjenost ustanova za podršku i rehabilitaciju.
12.

Postojanje pravnog okvira, pravilnika o postupanju prilikom uznemiravanja djece na internetu.

Broj prijavljenih slučajeva uznemiravanja, virtuelnog bulinga i slično.

PRAVO DJETETA NA ZAŠTITU OD OTMICE I TRGOVINE – član 35.

1.

Da li su usvojeni relevantni međunarodni dokumenti.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Zakoni; centri za socijalni rad; sudovi; resorna ministarstva; NVO; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Statistički izvještaji; centri za socijalni rad; sudovi; resorna ministarstva; NVO; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Statistički izvještaji; centri za socijalni rad; sudovi; resorna ministarstva; NVO; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Resorna ministarstva na nivou Bosne i Hercegovine.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; centri za socijalni rad; sudovi; resorna ministarstva; NVO; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Statistički izvještaji; centri za socijalni rad; sudovi; resorna ministarstva; NVO; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Postojeće analize; resorna ministarstva na nivou Bosne i Hercegovine.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
2.	Zaključivanje i ratifikacija relevantnih bilateralnih ugovora.
3.	Postojanje mehanizama za sprečavanje otmice, prodaje i trgovine djecom u bilo kakve svrhe i u bilo kakvom obliku (zakon, bilateralni sporazumi, efikasna državna služba – policija, granična služba).
4.	Da li postoje registrirani slučajevi otmice djece i u koje svrhe.
5.	Da li postoje programi prevencije.

DIJETE PRIPADNIK MANJINSKE GRUPE – član 30.

1.	Mjere u cilju identificiranja populacije djece pripadnika manjina i procjena stepena pouzdanosti statističkih podataka o broju pripadnika nacionalnih manjina.
2.	Obuhvat pripadnika nacionalnih manjina popisom.
3.	Broj pripadnika pojedinih nacionalnih manjina.
4.	Opće garancije manjinskih prava kao oblika ljudskih prava i stepen zajamčenosti ljudskih i manjinskih prava utvrđenih općeprihvaćenim pravilima međunarodnog prava u domaćem zakonodavstvu.
5.	Stepen primjene zajamčenih prava.
6.	Posebna zaštita pripadnika nacionalnih manjina.
7.	Zajamčena je sloboda izražavanja nacionalne pripadnosti.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Postojeće analize; resorna ministarstva na nivou Bosne i Hercegovine.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Postojeće analize; resorna ministarstva na nivou Bosne i Hercegovine; zakoni.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Statistički izvještaji; policijski izvještaji; postojeće analize.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Resorna ministarstva; NVO.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Statistički izvještaji; zakoni; postojeće analize; NVO; resorna ministarstva.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Statistički izvještaji; postojeće analize.	Desk analiza.
Statistički izvještaji; postojeće analize.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; strategije; resorna ministarstva; postojeće analize; NVO; mediji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Postojeće analize; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni i strategije; resorna ministarstva; NVO.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
8.	Stepen proporcionalne zastupljenosti nacionalnih manjina u skupštinama lokalne zajednice.
9.	Zabrana diskriminacije.
10.	Broj prijava i presuda sudova zbog diskriminacije djece pripadnika nacionalnih manjina.
11.	Zabrana nasilne asimilacije i broj prijava i presuda zbog pokušaja nasilne asimilacije djece.
12.	Vrste mjera koje država preduzima radi sprečavanja nasilne asimilacije nacionalnih manjina.
13.	Zabrana izazivanja rasne, nacionalne i vjerske mržnje.
14.	Broj prijava i presuda zbog izazivanja nacionalne mržnje.
15.	Prava na očuvanje posebnosti.
16.	Stepen usaglašenosti propisanih prava s međunarodnim standardima.
17.	Unapređenje uvjeta života, broj i vrsta mjera koje država preduzima radi poboljšanja uvjeta u kojima žive nacionalne manjine, posebno romskih naselja.
18.	Razvijanje duha tolerancije.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Statistički izvještaji; postojeće analize.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; postojeće analize; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Statistički izvještaji; sudovi.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; sudovi; postojeće analize; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; strategije; resorna ministarstva; lokalne uprave; NVO.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni.	Desk analiza.
Statistički izvještaji; sudovi.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni; postojeće analize.	Desk analiza; upitnik za dostavu informacija.
Resorna ministarstva; lokalne uprave; centri za socijalni rad; NVO; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Mediji; postojeće analize; NVO; obrazovni programi.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.

Prava djeteta iz kojih proistječu indikatori	Indikatori
19.	Broj i vrsta programa koje država i pojedine NVO realiziraju u višenacionalnim sredinama a koji imaju za ciljnu grupu djecu.
20.	Pravo na obrazovanje i upotrebu svog jezika.
21.	Obuhvat djece pripadnika nacionalnih manjina nastavom na maternjem jeziku.
22.	Broj i vrsta programa namijenjenih pripremi djece romske nacionalne manjine za polazak u školu.
23.	Uvjetovani minimalni standardi za utvrđivanje kvaliteta udžbenika iz matične zemlje djece pripadnika nacionalnih manjina su u skladu s međunarodnim standardima.
24.	Ostvarivanje prava u praksi.

Metode i tehnike za prikupljanje podataka³⁹

Za potrebe ovog monitoringa preporučuju se neke standardne metode i tehnike koje ćemo predstaviti na ovom mjestu, a posebno će biti predstavljene metode koje mogu koristiti djeca, ako se uključe kao aktivni učesnici ovog procesa.

Dubinski ili nestandardizirani intervju (“licem u lice”) jedna je od osnovnih metoda jer daje slobodu razgovora i osigurava sve potrebne informacije kako bi osoba koju intervjuiramo bila opuštena i dobro informirana. Preporučljivo je uvodne informacije dati osobama koje želimo intervjuirati u procesu dogovaranja samog intervjua, kako bi se te osobe mogle pripremiti. Za intervju treba pripremiti plan razgovora s elementima: uvod u temu i svrhu razgovora (omogućuje period za upoznavanje ispitanika uz kontrolu odstupanja od cilja i uklanjanje straha kod ispitanika od iznenadnih pitanja), najava vremena trajanja (radi održavanja pažnje i najave važnosti razgovora), plan razgovora (sastoji se od osnovnih naznaka i tema koje treba pokriti). Intervjue treba voditi spontano i ne navoditi sagovornika na određene odgovore. Razgovor je potrebno snimiti i voditi zabilješke uz prethodnu saglasnost ispitanika.

³⁹ U izradi ovog dijela korišteni su materijali organizacije “Zdravo da ste”: Indikatori za monitoring Lanzarote konvencije i Priručnik za monitoring dječjih prava u zajednici.

Izvori za prikupljanje podataka	Metode prikupljanja podataka
Resorna ministarstva; NVO; centri za socijalni rad; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Zakoni.	Desk analiza.
Statistički izvještaji; NVO; djeca i roditelji.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Resorna ministarstva; NVO.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Resorna ministarstva.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.
Postojeće analize; djeca i roditelji; mediji; NVO; resorna ministarstva; centri za socijalni rad.	Desk analiza; intervju; fokus grupa; upitnik za dostavu informacija.

Intervju treba završiti rezimeom i zaključkom s ciljem da se uvjerimo da li je ispitanik iscrpio potencijalne odgovore. Razgovor bi trebao trajati od jednog do dva sata.

Intervju kao tehnika za prikupljanje podataka može se koristiti da bi se došlo do podataka od odabranih pojedinaca ili predstavnika institucija i organizacija. Potrebno je na početku naglasiti da li je intervju anoniman ili vam je potrebno da podatke navedete s imenom i prezimenom onoga ko ih je prezentirao, a u tom slučaju potrebna je saglasnost osobe koju intervjuirate. Tokom intervjuja je potrebno uzdržati se od komentara i vlastitih ocjena te postavljati što više pitanja tipa: šta, gdje, kako, kada, zašto... Standardni koraci prilikom obavljanja intervjuja su:

- otvaranje intervjuja;
- upoznavanje;
- stvaranje atmosfere i relaksiranje ispitanika;
- obrazlaganje ciljeva, sadržaja intervjuiranja i povjerljivosti podataka;
- bilježenje razgovora;
- zatvaranje intervjuja;
- rezime;
- zahvaljivanje.

Fokus grupa (ili fokus grupni intervju) je tehnika grupnog razgovora koja se provodi u manjoj grupi učesnika, a omogućuje dublje razumijevanje ponašanja, stavova, motiva, kao i prikupljanje velikog broja informacija u relativno kratkom vremenskom periodu. Fokus grupu čini od 6 do 10 učesnika koji pripadaju nekoj grupi ili imaju neke zajedničke karakteristike (npr. grupe približnog uzrasta, zanimanja, spola, socijalnog statusa...). Razgovor u ovoj grupi vodi moderator koji posjeduje izvrsne vještine komunikacije, a na osnovu unaprijed pripremljenih smjernica i pitanja za diskusiju. Grupnu diskusiju bi bilo potrebno snimati ili audioopremom ili videoopremom uz prethodnu saglasnost učesnika. Fokus grupa traje od 90 do 120 minuta.

Važno je da prostorija u kojoj se održava fokus grupa bude ugodna, tih i neometana, čime se postiže opušten i smiren ugođaj, pogodan za obavljanje povjerljivog razgovora. Neadekvatan prostor može ugroziti iskrenost ili opsežnost odgovora, a ako se učesnici dobro osjećaju na tom mjestu tada mogu slobodno i opušteni i da pričaju. Ukoliko se želi snimati intervju, mjesto mora biti mirno i tiho (bez glasnih zvukova koji remete intervju). Za fokus grupu idealno je da se sjedi za okruglim stolom, a ako nema takve mogućnosti sjedenje treba organizirati tako da svako bude približno isto udaljen od centra stola kako ne bi djelovalo kao da su neki učesnici "privilegirani" a drugi "zanemareni".

Moderator stalno mora naglašavati kako su stavovi različiti od iznesenih poželjni i neophodni. Poticanje na dodatnu razradu stavova ključno je načelo usmjeravanja razgovora. Ono se postiže kratkom pauzom ili potpitanjem. Moderator mora dobro naučiti vladati verbalnim i neverbalnim izrazima koji se inače koriste automatski. Poželjno je koristiti ko, kada, gdje, kako i šta pitanja.

Koristite neutralne komentare tipa: "Ima li još nešto?"

Dobro je znati i tipove osoba koje učestvuju u fokus grupama:

- Sramežljivi sudionik – On / ona ima šta reći, ali ga grupna situacija sputava te je potreban dodatan moderatorov napor kako bi se uključio u raspravu.
- Stručnjak – Njegov samouvjeren nastup može ostale zakočiti i obeshrabriti u davanju suprotstavljenih mišljenja. Stručnost se ogleda u stepenu obrazovanja, prihodima, ugledu u zajednici, zanimanju, političkom utjecaju i sl.
- Dominantni sagovornik – Preuzima riječ u grupi, o svemu iznosi svoje mišljenje, zauzima istaknuto mjesto za stolom. Moderator mora takvu osobu "utišavati".
- Brljavac – Mnogo priča, ali bez jasnog stava i komentara. Moderator ga mora prekidati jer bi inače potrošio previše dragocjenog vremena.

Tok fokus grupe trebao bi imati sljedeću strukturu:

Upoznavanje: Dobar dan svima. Hvala vam što ste izdvojili svoje vrijeme za nas. Ja se zovem _____ i ovdje sam u ime organizacije _____, koja se bavi _____ (tom i tom tematikom). (2 minute)

Principi diskusije: Molim vas, budite iskreni, slobodno izrazite svoja mišljenja. Ovdje ne postoje ni tačni niti pogrešni odgovori. Ukoliko se vaše mišljenje razlikuje od većine grupe, nemojte se povinovati grupi, već se držite svog stava. Nama je jako bitno da čujemo sve vas. Naravno, ljudi su različiti, neko priča više, nego manje i to je nama potpuno razumljivo. Ovom prilikom volio/la bih da čujemo svakog od vas. (3 minute)

Pitanja anonimnosti i povjerljivosti: Sve što danas ovdje kažete potpuno je povjerljivo, a podaci su anonimni i ne izlaze iz okvira ove organizacije. Imamo obavezu da vam kažemo da se ovakvi razgovori uvijek snimaju (audio ili video) i to samo zato što ne možemo sve da zapamtimo, ma koliko se trudili, a jako nam je važno. Kako je ovo jedna vrsta istraživanja, sve što vi nama budete danas rekli, za nas je važno. Najbolje je da ne obraćamo pažnju na diktafon / kameru, a mi vam garantiramo anonimnost. (3 minute)

Predstavljanje: Prije nego što počnemo razgovarati o današnjoj temi, hajde međusobno malo da se upoznamo. Ako želite kažite nam vaše ime, koliko imate godina, čime se bavite, s kime živite. Predstavljanje ćemo obaviti u krug, a nakon toga, nema prozivanja, priča ko hoće i koliko hoće. Još jednom ponavljamo da je nama jako važno da svi učestvuju u razgovoru. Imamo još jednu veliku molbu, a to je da se međusobno slušamo i svi ne pričamo uglas. Evo, pošto sam ja ovdje domaćin, počet ću od sebe. Kao što sam već rekao/la, zovem se _____. Imam _____ godina. Moj posao jeste _____. E, toliko od mene za početak. A, vi ste...? (10 minuta)

Razgovor o temi prema unaprijed pripremljenom okviru: (40 do 50 minuta)

Ne koristiti navodeća i zatvorena pitanja (npr. Da li smatrate?), radije koristite otvorena pitanja: Možete li reći nešto više o...?

Potrebno je prikupiti informacije o znanju, iskustvu, ponašanju, stavovima i osjećanjima učesnika.

Zatvaranje: Hvala što ste došli i razgovarali o ovim pitanjima. Vaši komentari su nam dali mnogo različitih načina da se vidi ova tema. Zahvaljujem vam na vašem vremenu. (2 minute)

Upitnik – predstavlja pripremljen set pitanja na papiru koji omogućuje obuhvat većeg uzorka, najveći stepen anonimnosti i daje ispitaniku veću kontrolu davanja odgovora. Upitnik se može dostaviti pojedincima, organizacijama i institucijama (lično ili putem pošte), a može se popunjavati organizirano i pojedinačno.

Telefonski intervju – potrebno je kraće vrijeme za intervjuiranje, troškovi su niži, lakša je organizacija rada onoga ko intervjuiira, omogućena je visoka fleksibilnost i komocija ispitanika, intervju se zakazuje kada i gdje ispitaniku odgovora, lakše je naknadno ispitivanje i omogućuje geografski disperziran uzorak.

Anketiranje elektronskim upitnikom – može se uraditi na dva načina: upitnik se šalje e- mailom kao prilog ili putem interneta tako što se upitnik postavi na stranici a ispitanici se zamole da odgovore na njega i pošalju popunjen upitnik.

Budući da je prikupljanje podataka o pitanjima u vezi s Konvencijom o pravima djeteta jedna vrsta društvenog istraživanja, monitoring se mora bazirati na Etičkom kodeksu za istraživanja s djecom, odnosno na najvišim etičkim načelima i profesionalnim standardima, naročito kada su u pitanju djeca.

Desk analiza – predstavlja skup aktivnosti tokom kojih se analiziraju dostupni sadržaji koji su u vezi s odabranom temom ili, u konkretnom slučaju, s indikatorima za monitoring prava djeteta. Ona obuhvata pregled objavljenih statistika i javnih baza podataka, izvještaja organizacija ili institucija, izvještaja o relevantnim istraživanjima, naučnih radova, pregled zakonske regulative i relevantnih dokumenata kao što su strategije, akcioni planovi, protokoli o postupanju, protokoli o saradnji, pravilnici i drugi dokumenti i publikacije koji nam nude potrebne podatke. Prilikom prezentacije prikupljenih podataka u izvještaju o monitoringu potrebno je precizno navoditi izvore iz kojih su podaci prikupljeni.

Metode i tehnike koje mogu upotrebljavati djeca

Ako se u prikupljanje podataka aktivno uključuju djeca kao istraživači, oni mogu koristiti iste metode i tehnike kao i odrasli, s tim da im se te tehnike i metode podrobno objasne jezikom prilagođenim djeci, i da imaju odraslu osobu koja će im u tome pomagati. Djeca mogu zamoliti odraslu osobu da im pomogne u formulaciji npr. upitnika, putem kojeg mogu konsultirati veliki broj vršnjaka o nekom pitanju koje je njima interesantno (npr. nasilje u školi, slobodno vrijeme, javnost ocjenjivanja, seksualno i reproduktivno zdravlje, ovisnosti, mogućnosti za participaciju i uvažavanje mišljenja djeteta). Ta odrasla osoba može biti pedagog ili psiholog u školi, koordinator savjeta učenika, razrednik, neka osoba od povjerenja iz organizacije kojoj djeca vjeruju ili su članovi itd. Pitanja trebaju biti kratka i razumljiva.

Djeca mogu koristiti časove razredne zajednice za razgovor o ovim temama ili kandidirati njima interesantne teme savjetu učenika preko svog razrednog predstavnika. Roditeljski sastanci također mogu biti izvor informacija, ako djeci trebaju mišljenja roditelja, ili savjet roditelja ako u školi djeluje. Djeci je također potrebno pomoći i pokazati im kako da obrade prikupljene podatke, da napišu zaključke i usmjeriti ih u smislu daljnjih akcija. Za djecu koja su mlađa i kojima je potreban drugačiji način izražavanja mogu se koristiti druge istraživačke tehnike (naprimjer, na predškolskom uzrastu), participativne istraživačke tehnike mogu biti: dječiji crtež, fotografiranje, izrade mapa i grafičkog prikazivanja i slično.

Analiza prikupljenih podataka

Prikupljeni podaci razvrstavaju se u skladu s pravom koje se obrađuje ili grupom prava na koje se odnose indikatori od kojih smo krenuli (npr. svi podaci koji se tiču indikatora za oblast Obrazovanje). Mogu se formirati i podnaslovi koji definiraju neke tematske cjeline (npr. Obuhvat djece osnovnim obrazovanjem). U analizi se navode podaci o stanju, a ako do nekih podataka nije bilo moguće doći, i to se navodi s razlozima zašto je to tako (npr. možda ti podaci ne postoje jer se ne prikupljaju, ili nisu bili dostupni na traženje i sl.).

U analizi je također veoma korisno naglasiti dobre prakse, kao i identificirane probleme. Svaka oblast prava treba se završiti zaključcima i definiranim preporukama za unapređenje stanja.

Kratki pregled uputstva za traženje informacija prema Zakonu o slobodi pristupa informacijama

Tokom prikupljanja podataka u procesu monitoringa često se događa da ne možemo jednostavno doći do nekih informacija ili podataka koji su nam potrebni. Tu nam može pomoći ako poznajemo Zakon o slobodi pristupa informacijama u Bosni i Hercegovini (Zakon o slobodi pristupa informacijama Bosne i Hercegovine, Zakoni o slobodi pristupa informacijama Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine) koji omogućuje fizičkim ili pravnim licima pristup svakoj informaciji kojom raspolažu javni organi na svim nivoima vlasti, a koja nije zakonom definirana kao povjerljiva.

Pristup informacijama može biti ograničen u skladu sa zakonima o slobodi pristupu informacijama, kao i odredbama drugih zakona, kao što su Zakon o zaštiti ličnih podataka i Zakon o zaštiti tajnih podataka, pod uvjetima propisanim tim zakonima.

Zakon predviđa da se zahtjev za pristup informacijama upućuje u pismenoj formi na adresu javnog organa. Ako se zahtjev upućuje faksom ili elektronskom poštom, na javnom je organu da odluči hoće li postupiti po takvoj proceduri. Svaki javni organ treba posjedovati tipski obrazac zahtjeva za pristup informacijama. Takav zahtjev treba ispunjavati sljedeće uvjete:

- da je u pismenoj formi na jednom od službenih jezika Bosne i Hercegovine,
- da sadrži dovoljno podataka o prirodi i sadržaju tražene informacije, kako bi omogućio da javni organ pronađe traženu informaciju,
- da sadrži ime i prezime podnosioca zahtjeva i njegovu adresu, po mogućnosti i broj telefona, te da ga je podnosilac ili njegov opunomoćenik potpisao i
- da sadrži način na koji se želi pristupiti informacijama.

Načini na koji se može ostvariti uvid u traženu informaciju su:

- direktni uvid u informaciju,
- slanje informacije na adresu i
- umnožavanje informacije.

Rok da javni organi odgovore na zahtjev iznosi petnaest dana i teče od datuma prijema zahtjeva. Važno je napomenuti da je, ako se zahtjev šalje poštom, to najbolje učiniti "preporučeno s povratnicom", a ako se zahtjev podnosi lično na protokolu javnog organa, taj organ je dužan izdati potvrdu o prijemu zahtjeva. Također, javnom organu se može obratiti i preko službenika za informiranje koji će dati detaljna uputstva.

